

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ ОБЩЕСТВЕННО-
ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА
Газета выходит с марта 1994 года

نایلەن كېزىت
ДЕКАБРЬ
- ژىل 1998
- 30 دىكابرس
چارشنبىه
№ 12 (49)
نەركىن
بامادا سەتلىرى

“ВИЖДАН АВАЗИ”

جۇمھۇرىيەتلىك نىجىتىمىائى - سىياسى گېزىت - گېزىت 1994 - ژىلى مارت ئېپىدىن باشلاپ چىقۇۋاتىدۇ

“VIJDAN AVAZI”

REPUBLICAN SOCIO-POLITICAL NEWSPAPER
The Newspaper published from March 1994

С НОВЫМ ГОДОМ! 1999

Дорогие соотечественники!
Редакция газеты “Виждан авази”
поздравляет Вас со Святым ме-
сяцем Рамазан и с Новым 1999 го-
дом! Пусть будет он для всех нас
благополучным.

Здоровья Вам, семейного счастья,
всебобщего мира!

ПРЕДНОВОГОДНЕЕ ИНТЕРВЬЮ: ВРЕМЯ И РЕЛИГИЯ

ВО БЛАГО ДУШЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ

(или:
Возрождение,
Востребованное Временем)

Мысли,
предварившие это интервью

“Мы наш, мы новый мир построим,” - нешуточно заговорили большевики и в числе прочих переустройств распустили Бога, провозгласили атеизм и таким образом подрубили тысячелетние корни, благодатно питавшие душу миллионов людей, обескровили ее и в целом жизнь, лишив земное бытие особой нравственности, красоты, возвышенного смысла. Безбожие повлекло за собой вседозволенность, для которой в современной нашей жизни уже нет иного названия как беспредел.

Свои действия коммунистические атеисты широковещательно подкрепляли словами Маркса: “Религия - опium для народа”, намеренно опуская вторую часть цитаты: “Религия - это сердце народа в бессердечном, классовом обществе”. Безбожникам эта, вторая, фраза никак не годилась в попутчицы, потому что и при нарождающемся социализме общество оставалось классовым и становилось все более бессердечным. Воротилам - “коммунигам” (нашли же блестящее такое емкое ироническое словцо!) ох как не хотелось иметь над своей гегемонической персоной какого-то высшего, недосыгаемого судью (которого в Гулаг не упрячешь, к “стенке” не поставишь), ис- поведоваться, каяться перед ним в своих грехах-злодействиях.

Вот они и справились с недосыгаемым судьей посредством насилия и вбиваемого в верующего человека атеизма. Каким трагизмом обернулось это для простых (и далеко не простых) советских людей - сегодня общезвестно. Один грех, одно зло приводили некающихся безбожников к десяткам других прегрешений. Да только ли в нашем атеистическом прошлом?

В обществе, утратившим святыни нравственности, легко перерядиться из убежденного строителя коммунизма в такого же страстного приверженца капитализма, из атеиста - в человека набожного. Так сказать, сезонная, или по велению моды смена одежды - оболочки - и только!

Фомы-неверующие сидят сегодня во всех эшелонах нашей власти. Воспитанным на безбожии не просто обратиться в веру, а то и вовсе невозможно. Да и до того ли им, иззаставшимся да увязшим в заботах о своей “рубашке”, которая ближе к телу? - оправдательно при сем приговаривающим: слаб, мол, человек... Иногда лишь раздастся с высокой трибуны (в Москве ли, Бишкеке, Киеве ли... и т. д.) здравый голос: с одного, де, конца опять заходим, чтобы выкарабкаться из бездны; что без духовности, глубинной нравственности общества воз проблем не сдви-

нуть, разве - лишь отчасти, если впереди разбросать пачки денег (да вот где их взять? - разворованы!). И тут же тонет в бесовском гуле здравое размышление с трибуны - как глас вопиющего в пустыне... И цветут себе повсюду среди нас алчные властолюбцы, коррупция, мафия, воровство на всех общественных уровнях, взяточничество, бандитизм, рэкет, терроризм... и даже нежелание иных президентов и правительства понимать, что углубление межгосударственного разлада, мелочная националистическая амбициозность не сулят ничего хорошего. Пока вожди множат всевозможные дебаты, все шире становятся наши кладбища, а улицы все более усеиваются сидящими на асфальте и родимой земле с протянутой рукой обездоленными, осеняющими себя крестом или по-мусульмански молитвенно складывающими ладони у лица. Стыдно в глаза смотреть этим немощным старикам и старушкам, калекам, детям, особенно - если у самого гроша в кармане нет. И до слез тяжело слышать за мизерное твое подаяние, когда грошик находится, тихую благодарность: “Храни тебя Господи!” И в былое-то время эти слова доро-го стоили, а сейчас тем более - когда даже прежний друг, хоть подыхай ты, вильнет хвостом -

(Окончание на 8 стр.)

يېڭى ژىللىك مۇبارەك بولسۇن!

ھۇزمەتلىك ۋەتەنداشلار!
ھەممىڭلارنى مۇبارەك رامازان ئېبىي ۋە 1999 - يېڭى
ژىللىكىلار بىلەن رىداكىسىيەمىز نامىدىن سەممىسى
تەبرىكىلەيمىز!
يېڭى ژىل ئائىلە ئىلەرىكە خاتىرجەملەك، يېڭى
ئۇرتۇقلارنى ئېلىپ كەلسۇن. ھەممىمىز ئۆرمۈت قىلىۋاتقان
ئازىز تىلە كلىرىمىز گەيدىكلى ئاللاھ نەسىپ قىلغاي. ئامىن!

Виктор ЛЕБЕДЕВ

ПРЕДНОВОГОДНИЕ СТРОКИ

... Почти конец тысячелетья.
Рубеж торжественный и строгий.
Останьтесь беды за порогом,
Добро пребудь со мной извечно!

В момент, что, как секунда, краток,-
Эпоху вытеснит эпоха.
Мир был и тверд, бывал и шаток,-
Изгинь отныне слово: “Плохо”!

Душа моя - к всему готова.
Что впереди - нам неизвестно.
Но будем жить Надеждой снова
О мире, счастье, нашей чести!

سۈت ھە كۈمى ..

قىرغىزستاننىڭ پايتەختى بىز
كېك شەھىرde 1998 - ژىل 24
خەلقى بىلەن قىرغىز خەلقنىڭ دوست
نوپلەردىن 15 - دېكابرغاچە چۈزى
لەغى مەڭگۇ بىززۇلمايدۇ!. «سۈت
نادىل بولسۇن!» دۆپ بېزبەغان
پلاكتلارنى كوتىرگەن ھالدا، خېلە
ۋاقىقىچە تۈرگاندىن كېپىن سۈت
نەتكىنلەرنىڭ رەنسى)، نايتىمىتىۋ،
ناكسۇنۇوا، چۈزى نوپلەستلىق
پرو كوراتىرسىنىڭ تىپەلگۈچىسى
مەھىرىپەك ماڭاشۇ. نادۇۋ كاتلار:
يېڭىگىنى ماكسۇۋ، نالبىكىاندرا
كىم، جاماتتۇ ۋە كىللەرى سۈپىتىدە
نىشتىراك قىلغان قىرغىزستان ئىنسان
ھوققىنى قوغداش تەشكىلاتنىڭ
رەنسى تۈرسۈنىك ناقۇنۇ ۋە
باشقىلارنىڭ قاتىشىشى بىلەن
نوج تۈيغۇر پەرزەنلىرىنىڭ . نىك
كىسى تۈركىيە پۇخىابىسى: قاسارچى
جالال، گۈلەر دىلاغير ۋە خەجى
پۇخىاسى قورىيان ياسىنلار ئۆزىتىدىن
سۈت جەرىيلىنى بولۇپ نوتىنى.
بۇ توغرىلىق بىز كېزىتىمىزنىڭ
ئۆتكىن ساندا «ھەدقىقت بېكلىنى -
سۇننایدۇ» دېگەن مازۇز ئىلسىدا
نمەخبارات بىرگەن نېلىق.

24 - نوپلەر ئەتكەنلىكى سۈت
باشلىنىشتىن ناوال سۈت بېنلىسى
نالىدا تۈيغۇر جاماتتىچىلىكى تەربى
دىن بەكمىت ئۆتكۈزۈلدى. پىكتەجى
لار: «قىلىرىجى، گۈلەر دىلاغير، قورىيان
ياسىنلار واعلىي نەمدەس!», «تۈيغۇر
خەلقى نىز تەغىرىنى ئۆزى بىل

سوت هو کومی

گوناھسزلىغىنى ۋە نۇلارنى كەڭچە لىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىش لازىم لىغىنى تەكتىلەپ كېلىپ «بىز قىرغىزلارنىڭ نۇز قېرىنداشلىرى نۇز غۇرلار ئالدىدا يۈزى بولۇش كېرەك. هۇرمەتلىك سۇدىا، موشۇنى نۇنتۇپ قالماسىلىغىڭىز لازىم» دېگەن سۇزلىرى جامائەتچىلىك نىچىدە زور قانائەت لىنىش ھاسىل قىلغانلىغى ئېنىق. كۈپچىلىك ئاقەتسىزلىك بىلەن كوتە كەن ھۆكۈمنامە 15- دېكابىر كۈنى سائەت 11 لەرده ئوقۇلدى. سوت ھۆ كۆمى بويىچە، قاسارجىغا قويۇلغان نەيپلەرنىڭ بىر قىسى دەلىل ئى پات بولىمىغانلىقتىن ئېلىپ تاشلانغان بولىسىمۇ، قىرغىزستان جىنايىي نىشلار قانۇنىڭ 340 ماددىسى يەنى قانۇن قوغداش نورگانلىرى خادىملرىنىڭ هاياتىغا قەست قىلىش مەخسىتىدە قۇرال ئىشلەتكەن دېگەن، 241 ماددا بويىچە قانۇنسىز قۇرال ساقلىغان ۋە شۇنداقلا قۇراللىق توپلارنى قورغان دېگەندەك نەيپلەر سوت تەرىپىدىن مۇقىملاشتۇرۇلۇپ، 14 ژىللەق قاماق جازاسى بېرىلىپ، جازاسىنى كۈچەيتىدە كەن رېزم ئاستدا نۇتدىشكە كې سىلدى.

دلاۋەرنىڭ گوناھسزلىغى ئىسپات تارقىلىشتى.

يەنە بىر ئېچىنارلىق يېرى: سوت
اشلىنىشىن تارتىپ، قىرغىزستاندە
كى جىتاي ئەلچىخانسىنىڭ ۋە كىـ
رى داۋاملىق دېگىدەك ئەھۋالى
كۈزۈتۈپ تۇردى. سوتلىنىۋاتقابلاـ
قوركىيە پۇخراسى بولسۇمۇ، تۇركىيە
ەلچىخانسى ۋە كىللەرىنىڭ بىرـ
ئىگىمۇ قارسى كۇرفۇنمىدى... .

لارنىڭ ئىچىدە كېرمانىيەدە تۇۋىشلىق مۇستەقىل ئادۇوگات ئالى بېرىت كېرنىكىنىڭ نۇرتقىنى تەكتە لەپ نۇرتۇشنى مۇۋاپىق كوردۇم. ئۇ: «مەن ئۇيغۇرلارنى ناھايىتى ئاكىش، مېھماندوس، مەددەنلىي، تەرىھەققى ئەتكەن مىللەت دەپ تو نۇمىمەن. چۈنكى سىلمەر باشقا مىللەتلەر بىلەن ئىناق ياشاسى لەر. سىلمەرنىڭ ۋەتىنچىلار كېرمانىيەدىن ئۇچ ھەسىھ چوڭ بولغان بىلەن، سىياسى ۋەزىپە ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقتىن ئۇيغۇر سىياسى قاچقۇزلىرى كۆپىيۋاتىدۇ. كېرمانىيە دىمۇ ئۇلار ئاز ئەمەس. مەن ئادۇوگات سۇپىتىمەدە 50 ئۇيغۇر-نىڭ مەسىلسىنى قاراپ چىقىم، يەندە 30 ئۇيغۇرنىڭ مەسىلسىنى قاراپ چىقىپ، ئۇرمۇمى ئىشىڭ لارغا ئۇز ھەسىھمنى قوشىمەن. ئامما پۇتۇن ئۇيغۇرلارنى كېرمەتىيە كە ئېلىپ كېلىش مۇمكىن ئەمەس. ۋەتىنچىلاردىكى ۋەزىتىنى ئۇز كەرتىش كېرەك. ئۇنىڭ ئۇچۇن نېمە قىلىشىمىز لازىم؟ - يۇز بېرىۋاتقان ۋاقىتەلەرنى فاكىتلىق خەۋەر قىلىشىمىز كە

- ۋەتەن سىرتىدىكى تەشكى لاتلار تۈرۈشلۈق دۆلەت ھۆكۈ.
- مەتلۇرى بىلەن ياخشى مۇناسى ۋەتەن بولسا بولىدۇ:
- رۇسىيەنى كۈزدە توتۇپ، دىق قەت قىلىش لازىم:
- مېنىڭچە، بارلىق ئىمكانيي يەتلەردىن پايدىلىنىش كېرەك:
- قۇرۇلتايدىن كېىن تېز ئارى سىقتا ئىنفورماتىشyon بىزرو بېچىش كېرەك، ئۇنىڭغا فاكس، ئىنتېرنېت قاتارلىق يېڭى ئالاقە

كۈمى . . .

كۈنىسىزلىغىنى ۋە نۇلارنى كەچى لىك بىلەن بىر تىرىپ قىلىش لازىم لىغىنى تەكتىلەپ كېلىپ «بىز قىرغىزلارىنىڭ نۇز قېرىنداشلىرى نۇر غۇرلار ئالدىدا يۇزى بولۇش كېرىك. هۇرمەتلىك سۇدىا، موشۇنى نۇنتۇپ قالماسىلىغىڭىز لازىم» دېگەن سۇزلىرى جامائەتچىلىك نىچىدە زور قانائەت لىنىش ھاسىل قىلغانلىغى ئېنىق. كۈپچىلىك ئاقەتسىزلىك بىلەن كوت كەن ھۆكمىنامە 15- دېكابىر كۈنى سانەت 11 لەرده ئوقۇلدى. سوت ھۆ كۆمى بويىچە، قاسارجىغا قويۇلغان نەيپلەرنىڭ بىر قىسى مەللى ئىپات بولىغانلىقتىن ئېلىپ تاشلانغان بولسىمۇ، قىرغىزستان جىنايى ئىشلار قانۇنىنىڭ 340 ماددىسى يەنى قانۇن قوغداش ئورگانلىرى خادىملەرنىڭ ھاياتىغا قەمت قىلىش مەخستىدە قۇرال ئىشلەتكەن دېگەن، 241 ماددا بويىچە قانۇنسىز قۇرال ساقلىغان ۋە شۇنداقلا قۇراللىق توپلارنى قورغان دېگەندەك نەيپلەر سوت تەرىپىدىن مۇقىملاشتۇرۇلۇپ، 14 ژىللەق قاماق جازاسى بېرىلىپ، جازاسىنى كۈچەيتىدە كەن رېزىم ئاستىدا نۇتدىشكە كې سىلدى.

دila ئەپنەنىڭ كۈنىسىزلىغى ئىپات لانغاچقا ئۇنى دەرھال ئازات قىلىش، قوربان ياسىنى بولسا ئۇنىڭ 8 ئاي تۈرمىدە ياتقانلىغى ئىناۋەتكە ئېلىنىپ بوشۇتۇش ھۆكمىلىرى چىرىلىدى.

جامائەت سوت ھۆكمىدىن كېيىن، ئىككى نەپەر قېرىندە شىنىڭ ئازات قىلىنىشنى كوتۇپ تۈر دى. لېكىن ئارىدىن كۈپ ئۆتمەي بۇ ئىككىسىنى ئازات قىلمايلا نامەلۇم بىرلىرى ماشىنىغا سېلىپ ئارقا ئىشكە تىن چىرىپ ئېلىپ كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى. بۇ يۇلسز ئىشقا نارازى نىشىكە بولىدىغانلىغىنى ئېيتقانلىغى كۈپچىلىكىنى رازى قىلدى. شۇنىڭ دەك ئۇ قاسارجىغا قويۇلغان ئەڭ ئاسىسى ئەيىپ، قاماقدا ئېلىش ۋاقتىدا قۇراللىق قارشىلىق قىلىپ، م ب م ئەڭ خادىملەرنى ئېتىپ نۇلتەرمە كچى بولدى دېگەن ئەيىپنى پۇتونلەي يوققا چىقاردى. ئەنە شۇنداق كۈپ لىگەن دەلىل ئىسپاتلار بىلەن م ب م خادىملەرنىڭ خاتا مەلۇمات بەرگەن لىگىنى ۋە تەركاۋ ئېلىپ بېرىش جە رېيانىدا، كۈپلەگەن مۇھىم خاتالارغا يول قويۇلغانلىغىنى، ئىشەشلىك ئىسپاتلار بىلەن كورىستىپ نۇتتى. بۇ سۇزلىمر نىمە ئۆچۈنلۈر سۇ دىيا جامانكۈلۈۋاغا ياقمىدى. مانا شۇڭى ماكسىمۇ قاسارجىنىڭ قان داڭلىرى تەگەن كىيمىنى زالدىكىلەرگە كۈر سىتىشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، سوت تەرىپىدىن رەت قىلىنىدى. ئاد ۋوکات كىم بولسا، دلاۋەپنەنىڭ پۇتون لەي گۈناسىزلىغىنى ئىسپاتلاب، ئۇنى گۈناسىز قاماقدا ئالغان ۋە 8 ئايدىن ئوشۇق تۈرمىدە تۈتقانلارنى جاۋاپقا تارتىشقا چاقىرىدى.

ژىغىپ ئېيتقاندا، ئۆچ ھەپتە داۋام قىلغان سوت جەرىيانىغا بىشكىك ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مەھەللە - يېزىلاردىن كۈپلەگەن ئۆيغۇر جامى ئەت ۋە كىللەرى باشىنى ئاخىر قات ناشتى. سوت ئاخىردا قىرغىزى تاندا ئىنسان هوۋىقلەرنى ھېمايدە قەلىش تەشكىلاتنىڭ رەھبىرى تۈرسۈن بېك ئاقۇنۇۋ: قىرغىز ۋە ئۆيغۇر خەلقنىڭ ئەزەلدىن قېرىنداش ئېكەنلىكىنى، سوتلىنىۋاتقان ژىگىتلەرنىڭ ئاساسەن

ئۈزۈلەرنىڭ بۇ نادەملەرنى بۇرۇن كور-
مىگەنلىكلىرىنى ئېيتىشتى. سوت
لىۋاتقان دىلاۋېرنىڭ قۇرئاندىن جـ
هاد ھەققىدە قىلغان تەپسىرى يېزىپ
ئېلىنغان كاسپىتا كۇرسىتلەكەندىن
كېيىن، سوتقا ئېكىپېرت
سۈپىتىدە چاقىرىتلىغان
قرغىزستان دىن نازارىتىنىڭ ۋەكىد
لرى: نورمانبىك نالاباپىءۇ، رەھمەت
توللا قىسمۇئىلار بۇ كاسپىتىلاردا
ئېيتىتلىغان جەhad توغرىسىدىكى
سۈزۈلەرنىڭ تولۇق دېگىدەك قور-
ئاندا بار ئېكەنلىكىنى تەستىقلەپ.
بۇنىڭدا ھېج قانداق قاتۇنغا خلاپلىق
يوقلىغىنى بىلدۈرۈشتى. مانا شۇ چاغدا
زالدىكى نادەملەر كەيپىياتدا زور
هاياجاڭانلىنىش بولۇۋاتقانلىغىنى كورۇ-
ۋېلىشقا بولاتتى. بەزى چوڭ نادەم
لەر، ئاياللار كۆزۈلىك ياش ئېلىش
تى. شۇنداق قىلىپ سوتلىنىۋاتقان
لارغا قويۇلغان ئەيپىلەرنىڭ بىر قىبى
مى، يەنى «ۋاھابىزم»، «مەللەي ۋە درنى ئۆچمەنلىك توغۇرۇدى» دېگەنگە
ئوخشاش ئەيپىلەر يوققا چىقتى.

نادۇوکات يېڭىنىي ماكسىمۇ
ئۆزىنىڭ ئاخلاش سۈزىبىدە ئۇيغۇر خەلقى
نىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بىلگە
لەش هوۋۇقىغا ھۇرمەت قىلىش كە
رەكلىكىنى، ئىسلامغا چوڭقۇر ئىشى
نىدىغان خەلق بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ
ئۆز ۋەتىننە، كومۇنىستىك خىتاي
هاكىمىيىتى تەرىپىدىن ژۇرگۈز-
لىۋاتقان پلانلىق تۈغۈت دەپ ئاتال
غان، گېنۇتسىد سىياسىتىگە تەبىنىي
حالدا قارشى تۈرۈشىنى توغرا چۈشۈ-

تېكىشلىك بولغان سېيىقتىن 73 مىڭ
800 دوّللار، 20 نەچچە كتاب، كاس
سېتلىار، 26 رسىملىك كارتىلار،
5 پلسپورت، 3 گۇۋانامە، 45 مىڭ
دوّللارغە قۇرال ئالغانلىغى ھەققىدە
تىلخەت، تېرىملىك - قاتارلىق «فاكت
لار» تېپىلغانلىغى تەكتەندى.
شۇنداقلا مۇجاھىد تەيیارلاش
ئۆچۈن قاسارجى پاكسىستانغا ئىككى
بالىنى ئاتا - ئانسىدىن يوشۇرۇن
ئەۋەتكەن - دېگەن ئەيپىلەر
قويۇلدى.

قۇربان ياسىن خ خ ج گراڭدانى بوب
تۇرۇپ، قرغىزستان پلسپورتى، شو-
پۇرلۇق گۇۋانامىسى قاتارلىقلارنى
قاتۇنسىز ئالغان ۋە ئىشلەتكەن دـ
كەنگە نۇخشىش ئەيپىلەر قويۇلدى.
مەللەي بېخەتمەلىك منىسترلىكىدە
سوراق جەريانىدا قاسارجىنىڭ ئۆز
گۇناھىنى قىمنەن ئىقرا قىلغانلىغى،
دىلاۋېرنىڭ ئۆزىگە قويۇلغان ئەيپ
لەزىنى رەت قىلغانلىغى، قۇربان ياسىن
بولسا ئۆز گۇناھىنى بويىنىغا ئالغانلىغى
تەكتەلىپ ئۆتۈلدى. ئاندىن سوراق
قا تارتىلىۋاتقلار م ب م تەرىپىدىن
تۈرمىگە قامالغاندىن كېيىن ئۆزلى
رىنىڭ سوراق جەريانىدا قاتىق قىين
قىستاققا ئېلىنغانلىغى سەۋەبىدىن سو-
راق قەغىزىگە قول قويۇشقا مەجىز
بولغانلىغىنى بىلدۈرۈشتى ۋە ئۆزلى
رىگە قويۇلغان ئەيپىلەرنى ئىلىسى
جەھەتىن رەت قىلىشتى.

گۇۋاچلارنىڭ كۆيچىلىكى سوت
لىۋاتقانلار ئۆستىدىن فاكت بولارلىق
بىرەر نەرسە ئېيتالىمىدى ۋە كۆيلەرى

نئو چوتھا تسلیع جو نیتاں پوچھ لے گی ۲

ئۇغىنى ئېچىشى كېرەك ئېدى. شۇ قۇرۇلتاي نامىدىن بارلىق چوڭ دۇلەتلەر ۋە خەلقئارا ئامېۋىسى تەشكىلاتلار باشلىقلرىغا نارازىلىق خەتلەرنى يوللاپ، باشقا دۇلەتلەردىكى شۇيىلىرىنى تېزلىكتە، بىر ۋاقتتا ھەرىكەتكە كەل تورۇشكە يېتەكچىلىك قىلىپ، جاي - جايلا ردا پرسىس - كونفېرنسىيەلەرنى ئوتکۈزۈپ، ئۆمۈمىيۇزلىك ھەرىكەت باشلىغان حالدا، غۇلجا ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ تەنچ نامايشىنىڭ قانلىق باستۇرۇلغانلىغى توغرىسىدىكى تەشۋۇر قاتنىڭ كۆچەيتىپ، دونيا جامائەت چىلىكىگە يەتكۈزۈشكە ھەركەمدىن قىلغان بولسا، «دونيا ئۇيغۇر ياشلىرى قۇرۇلتىبىي» ھەققەتىم ئۇز سالاھىيتىكە لايىق ئىش قىلغان بولاتتى. ئەكسىچە، ھەرىكەتلەرنىڭ ئاجىزلىغىدىن ختاي دائىرىلىرى پايدىلىنىپ كەتتى. ئۇيغۇر ياشلىرىغا «تېررور-چىلار»، «بۈلگۈنچىلەر» دېگەن كە ئوخشاش قالپاقلارنى كېگۈزۈپ دونيا جامائەتچىلىكىنى ئۇزلىرىگە جەلسەپ قىلىۋالدى. قۇ-

مسي قوبول قىلىنىپ، رەھبىرى ئورگانى، سىياسى يولۇنىشى بەلكۈلەنگەن. نىزامىتىمە بۇيىچە، قۇرۇلتاي ھەر ئىككى ژىلدا بىر قېتىم ئېچىلىدىغان بولۇپ، نۇ- ۋەتىكى قۇرۇلتايدا ئىجراشى كومىتەت رئىسىنىڭ ھېساۋات دو كلادىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پىكىر - مۇنازىرىلەر ژۇر كۈزۈش تۇختام قىلىنغان. ئەڭ مۇھىمى: «ياشلار قۇرۇلتىنى - ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدىكى بارلىق ئۇيغۇر ياشلار تەشكىلاتلىرىنىڭ ۋە ياشلىرىنىڭ، خەلقئارادىكى بىردىن - سىر تولۇق هوقولۇق ۋە كىللەك ئورگا- نى بولۇپ، ئۇ ۋەتەن سىرتىدىكى بارلىق ئۇيغۇر ياشلىرىغا سىياسى جەھەتنى يېتە كچىلىك قىلىش، رەھبەرلىك قىلىش، خەلقئارادىكى هەر قانداق سورۇندا پۇتۇن ئۇيغۇر ياشلىرىغا ۋاكالەتلىك قىلىش سا- لاهىتىكە ئېگە» دېگەن بىدكىن ئىكى تەلەپ قىلىدىغان ئىبارىلەر نىزامىتىنىڭ 8- ماددىسىغا كىر- كۈزۈلگەن. مانا، موشۇنداق ھەم مىمىزنى خوش قىلىدىغان يېڭىلىق لار، ۋەتەن مىمىزنىڭ سىرتىدا يۇز بېرىۋاتقان بىر مەزگىلدە ۋەتەن ئىچىدە ۋەزىيت كەسكتىلىشىپ، مەزكۇر قۇرۇلتايدىن بىر قانچە ئاي كېيىنلا غۈلجا ياشلىرى 1997- ژىللى فېۋرال ئېيدىأ تىنچلىق نا- مايشىغا چقتى. نامايش ختاي هاكمىيەتى تەرىپىدىن قانلىق باس تۇرۇلدى. مېنىڭ دېمە كچى بولغى نىم، ياشلار قۇرۇلتىپىنىڭ رەھ بىرىستى ئۆز نىزامىمىسىغا ئە- مەل قىلغان حالدا، غۈلجا ۋاقىئەسى دىن كېيىنلا، تېزلىكتە ژىغلىپ، پەۋۇلاددە قۇرۇلتاي، ئەڭ بولىغاندا مەركىزى كېڭەشنىڭ بۇ ژىل 12- ئايىنىڭ 12- كوندىن 15- كونىكىچە تۈركىيە دۆلتى- نىڭ پايتەختى ئەنقەرەدە 2- نۇ- ۋەتلىك «دونيا ئۇيغۇر ياشلىرى قۇرۇلتىپىي» ئۆتى. قۇرۇلتايغا دۇ- نىانىڭ ھەر قايىسى جايلىرىدىن: قرغىزستان، قازاقستان، ئۆزبە- كستان، ئامېرىكا، شۇېتىسيه، كېرمائىيە، سەئۈدىيە ئەرەبستانى. تۈركىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىن كەل كەن 59 ۋە كەل قاتناشتى.

ئۇيغۇر ياشلىرى قۇرۇلتىپىنىڭ تارىخىنى كەرەپ چىقساق، تونجى قېتىم 1995- ژىللى ئالمۇتا شەھەر- دە «ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەددەنیيەت كۈنلىرى» نامى بىلەن ئېچىلىپ، ھەر قايىسى ئەللىردىن كەلگەن ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ تەشەببۈسى بىلەن شۇ ژىللىقى ژېغىنتى دونيا ئۇر غۇر ياشلىرى قۇرۇلتىپىنىڭ مۇقەد- دىمىسى دەپ ھېسپاپقا ئېلىپ، 1- نۇۋەتلىك قۇرۇلتاينىڭ گېرمە- نىيەدە ئېچىلىشى توغرىسىدا قارار قوبول قىلىنغان. بۇ ئۇچرىرىش ئاساسىي جەھەتنى ئۇيغۇرستانغا خوشنا ئورتا ئاسىيا ئەللىرىنىڭ ئازاتلىقا چىققانلىقى تۈپەيلى ئۇز- غۇر ياشلىرىنىڭ مىللەن غورفۇرى ئويغۇنۇپ، ئۇيغۇر مىللىتىنىڭمۇ ئۆز ۋەتىكە ئېگە بولۇپ چىقا- لايىغانلىقى ھېسپاپلىكى كۆچىش بىلەن «بىز، ئۇيغۇر خەلقىمۇ باش- قا مىللەتلەر كە ئوخشاش ئۆز ۋەت- نىمىزنىڭ ئازات بولۇشىنى، ھۇر دۇنيادا ياششىنى خالايمىز» - د- كەنگە ئوخشاش پىكىرلەر ئۇيغۇر ياشلىرىنى بىرلەشتۈر كەن.

1996- ژىللى كېرمائىيەدە 1- نۇ- ۋەتلىك «دونيا ئۇيغۇر ياشلىرى قۇرۇلتىپىي» ئېچىلىدى. ئۇنىڭغا بارى - يوقى 17 ۋە كەل قاتناشقان بولىسمۇ، قۇرۇلتاينىڭ نىزامى-

بسر یپر سہ بالا

Қәюм Рашид

**"Бәхитни издимә
Ташлавәт уни.
Ташлавәт!
Униңму чүшсүн бир хуни"**

Ташлима!
Һәргизму чүшмисүн хуни.
Кечәлмәс пәришан көңлүм
бәхиттин.
Қәлбимдә һесапсиз үмүтлирим
бар,

Эвладым йөтмігән
Минбәр тәхиттин.
Билимән
Һаятниң рәндәрлиги көп.
Рәңвазлар ториға чүшкән өзимиз.
Күрәштин айрилип,
Мәнзилдин қелип,
Бечарә
Бәхиттин немдәп көримиз.
Бәхитни тәсәввур қиларкән бәзән
Дилдики муһәббәт арзуға бекип.
Нә жанан болуру
Бәхиткә қияс,
Әриксиз
Саргайса далдида қелип.
Жүримән өзгичә яшап өмүрни.
Әркінлик
Ишқининиң отида кейүп.
Бәхтим шу
Чаңқиган услугум қанса,
һөрлүктә яйриған елимни көрүп.
Арзулар шаһидур
Йұксәк бу арман,

Қоғлушуп йетәлмәй келимән һаман.
Күнлирим өтиду интизарликта,
Тәлмүрүп
Бәхитләр нур чачқан таман.
Сезимән шаирим рәнжишлириңни
Биз пәш тартмиған тәғдир, пәләккә.
Пәләкниң гәрдиши
Дәйдикәнмиз бәс,
Нә қилсун
Ү пәләк
Мемүн тәрәптә.
Мемүнмиз
Сәждидә бешимиз дайим

Ахирәт раһитин тиләп Алладин.
Күрәштин әйминип жүримиз лекин,
Кечәлмәй миң жапа йорук
дуниядин.
Итаәт һаяттин
Әндишлириим зор,
Қорқимән
Сәримәс бекут адәмдин.
Гәр адәм күрәшсиз өтсә өзигә
Кепәнму пичәлмәй
Кетәр аләмдин.

Челәк-Алмута

مېھنەتلىقىرىيەر ئىنتىسان

سۈرەتتە: يارمۇھەممەت توختاخۇنۇڭ ئۆزىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن

<p>لەن. تايىدۇك مەكتىۋىدە ٨- سىنپ قىچىپ نۇتكەندىن كېيىن ئالمازتا</p> <p>ئۇگىنىش بىلەن شۇغۇللانغان. ناز-</p> <p>لىم سەۋىيەسىنىڭ چەكلەك بولۇش-</p> <p>هازىرغىچە ئەشۇ خىزمەتىنىڭ ھۇد-</p> <p>دىسىدىن مۇۋاپىەقىيەتلىك چىقىپ</p> <p>كەلمەكتە. ئۇنىڭدىن تاشقىرى يەنە</p> <p>لىكەن. 1963- ژىلى مارتتا قىرغىزس-</p> <p>تاندىكى موشۇ يېزىغا كۈچۈپ كېلىپ</p> <p>ئاق ساقاللار سوتىنىڭ ئەزاسى. مە-</p> <p>ھەللەنىڭ كۇارتال باشلىغى سوپىتى-</p> <p>دىمۇ. خەلققە پايدىلىق بولغان كۇپ</p> <p>ئىشلارنى ئەمەلكە ئاشۇرماقتا.</p> <p>يۇرتىتىكى ياشلار نارىدا ئەخلاقى</p> <p>تەربىيەسى ئېلىپ بېرىش، يەنى لىرى بىلەنمۇ كەڭ شۇغۇللانغانچقا.</p> <p>ياشلارغا. جومىلىدىن ئۆز پەرزەنتىلى</p> <p>قارشى تۈرۈش جەھەتلەرىدە تىلغا</p> <p>ئالارلىق ئەمەلىي ئىشلارنى ژورگو-</p> <p>زوب كەلمەكتە. ئۇ ئۇيغۇر جامائەتچى-</p> <p>لىكى ئۇچۇنmu كۇپلىكىن ساۋاپلىق</p> <p>لەر ئانسامبىلى قۇرۇپ، رايوندا خې-</p> <p>ئىشلارنىڭ تەشەببۈسكارى ۋە نىج-</p> <p>للا شۇھەرت، قازاندى ۋە مۇسابىقى</p>	<p>نوبلۇسىدىكى ئۇزۇن - ياغاج رايونىغا</p> <p>قاراشلىق ئاق تېرەك سوۇخۇزىغا نو-</p> <p>رۇنىشىپ تۈمىرچى بولۇپ ئىش دەپ تىزىمغا ئېلىنىڭلار قاتارىدا ت-</p> <p>زىمغا ئېلىنىپ، نورومچىكە ئەۋە-</p> <p>تىلىكەن. لېكىن نۇلارنى نوقۇشقا</p> <p>دەھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللاز</p> <p>غان. 1973- ژىلى كېيىن رايونلۇق ئاغرىقىخانىدا ئوت قالغۇچى</p> <p>بولۇپ ئۆزاق ۋاقت ئەمگەك قىلدى.</p> <p>ئۇ قايسلا جايىدا بولمىسۇن جاياغا</p> <p>چىداب ئىشلەپ كۇپلىك كۈزىكە</p> <p>چۈشتى. ئېگىلىك رەھبەرلىرى ئۇ-</p> <p>خۇزى قارمىغىدىكى لەنتەيىزە خاڭ</p> <p>نىڭ ئەمكىكىنى مۇناسىب باھالاپ</p> <p>نەچچە قېتىم ھۇرمەت گۇۋانامىلىرى</p> <p>لىرىدا مەجبۇرى ئىشلىكىن. مانا شۇز-</p> <p>داق بېكۈناھ زەربىكە ئۇچىرغان</p> <p>بىلەن تەقدىرلىكىن. يارمۇھەمد</p> <p>مەت ھالال مېھنەتى</p> <p>بىلەن يۇرتىداشلىرىنىڭ ھۇرمەتىكە</p>
--	--

قىلىش تېخنىكىلىرىنى ئورنى
تىش لازم: - قىرغىزستان ۋە قازاقستاندا
چىقۇراتقان نەشرىياتنى پوتون
دۇنیاغا تارقىتىش كېرەك» دەپ
سوزىنى ئاياقلاشتۇردى.

قۇرۇلتايىنىڭ سىككىنچى. ئوچۇز
چى كونلرى يېپىق ۋېغىندا 53
ماددىلىق نىزامنامىنى قايتىدىن
كۈرۈپ چىقىپ. كۈپ تالاش -
تارقىتلار بىلەن ئۆز گەرتىشلەر
كىر گۈزۈلۈپ تەستقلەندى. ئان
دىن تەشكىلى مەسىلىلەر قارىلىپ.
پۈرۈنقى رەئىسلەر يەنە قايتا
ئۆز ئورنىغا سايىلاندى. 18 ئادەم
دىن تەركىب تاپقان رەھبەرىيەت
تەركىئىگە، قىرغىزستاندىن:
ئىجراىسى كومىتەت رەئىسىنىڭ
مۇئاۋىنى بولۇپ تۈرسۈنتاي سال
موءۇ، فوند رەئىسىنىڭ مۇئاۋىن
لغىغا دىلمۇرات ئەكىبەر وۇ ۋە
تەپتىش ھەيىتىنىڭ ئەزىزلىغىغا
قۇدرەت ئابىزلى باقىيەتلار ساي
لەندى.

قۇرۇلتايىنىڭ پرو گراممىسى بۇ-
يىچە بىر قانچە تۈركىيە پارلامېنت
ئەزىزلىرى، پارتبىيەلەر باشلىقلرى
بىلەن ئۆچرىشىللار ئۆتكۈزۈلدى.
ۋە ئۇلۇق زاتلىرىمىز مەھەممەت
ئىمنى بۈغرا. ئەيسا يۈسۈپ ئالىپ
تېكىتلارنىڭ قەبرلىرىنى زىيارەت
قىلىق.

قۇرۇلتايىنىڭ قارارى بويىچە،
2000 ژىلى 3 نوۇھەتلىك ياشلار
قۇرۇلتىبىي نامېرىكىنىڭ ۋاشنگتون
شەھرىدە ئېچىلىدىغان بولدى.
قۇرۇلتايىنىڭ مۇندىن كېينىكى
پائالىيەتلىرىدە ئۆتكەنکى كامچىل
لىقلارنىڭ قايتىلانما سىلىغىنى
ئۆمۈت قىلىمەن.

یافشی کشاورزی

قرغىزستاننىڭ چۈي نوبلاست
موسکۋا رايونىغا قاراشلىق پېتروۋوڭا
يېزىسىدا يۇز نائىلگە يېقىن ئۆر
غۇرلار توپلىشپ ياشайдى. ئۇلار-
نىڭ ھەممىسى دېگىدەك 35 - 40 ژىل
شىڭرى ئۇغۇرستاندىن كۈچۈپ
كەلگەنلىرى ياكى شۇلارنىڭ پەرزەن
دلسىزler.

مانا شۇ يۇرتىتا 1974 - ژىلدىن بېرى
ھارماي - تالماي يۇرت خىزمىتىنى
قىلىپ. ئەل ھۇرمىتىگە سازاۋىدۇ
بولغان يارمۇھەممەت توختاخۇنۇۋو-
قا نۇچرىشىش نۇچۇن بارغىنىمدا
ئۇ نىللەق قارشى ئېلىپ نۇسگە
تەكلىپ قىلدى. نۇنىڭ قوراسغا
كىرىپلا مەن بۇ نائىلنىڭ نەنتەندەۋىسى
دېپقان نائىلىسى ئېكەنلىكىنى سېزىۋال
دەم ۋە سۇھبەتنى باشلاش بىلەنلا
بۇ كىشىنىڭ نۇچۇق كۇڭول، پاراڭى
چى نادەم ئېكەنلىكىنى ھېس قىلدىم.
yarمۇھەممەت توختاخۇن نوغىلى
توختاخۇنۇۋو 1936 - ژىلى غۇلجا
شەھىرىنىڭ ئايىدۇڭ مەھەللەسىدە
تۇمۇرچى نائىلىسىدە دونىاغا كەل
گەن. ئايىدۇڭ مەكتىۋىدە 8 - سىنپ
قىچە نوقۇغاندىن كېيىن، ھۇندر
نۇكىشىش بىلەن شۇغۇللانغان. ناز
دىن نۇرۇمچىگە نوقۇشقا بارسلەر
دەپ تىزىمغا ئېلىنىغانلار قاتارىدا تے
زىمغا ئېلىنىپ. نۇرۇمچىگە نەۋە-
تىلىگەن. لېكىن ئۇلارنى نوقۇشقا
نەممەس، شىخەنۋە ئەتراپىدىكى زىدې
كەش چاپىدىغان قارا نىشقا ئېلىپ
كەلگەن.

1958 - ژىلى نۇ باشقىلار قاتارىدا
نازارەت ناستىدا كومۇنىدىكى تې
غىر نەمكەكلىرى كەمەجىزىلەنەن
1960 - ژىلدىن تارتىپ كۈركىدالا گو-
خوزى قارمىغىلىدىكى لەنتەيىزە خاڭى
لىرىدا مەجبۇرى ئىشلىگەن. مانا شۇن
داق بېكۈنەن زەربىگە نۇچرىغان
يارمۇھەممەت 1962 - ژىلى
27 - ناپىرىلدا قازاقستانغا

ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ مۇراجىتى

پايدىلىنىشىڭىزنى ئومۇت قىلىمەن.
ئۇيغۇرلار توغرىسىدىكى بەزى ئەخباراتلارنى سىز كە^{يە} تكۈزۈش ئوچۇن تۇۋەندىكى مەلۇماتلارنى كەلتۈرىۋاتىمەن.

جاناپلریدن خادس، تگوشى ئەپەندىلەرنىڭ جەنۇبى
موڭغۇلستاندىكى سىياسى مەھبۇسلاრنىڭ - شۇنداقلا
نىڭۋاڭ ۋە دونيادىكى ئەڭ كىچك سىياسى جىئايدەتچى
دەپ ئاتالغان 11- بەنچان لاما - جىنلۇن چو كاي نېما قاتار-
لىقلارنى ئەركىنلىككە چىقىرىۋېلىشىڭىزنى ئۆتۈنىمەن.
مەن جاناپلریدن يەنە تەيۋەن خەلقنىڭ ئۆز تەغىد-
رىنى ئۆزى بىلگىلەش هو قوللىشىڭىزنى ئىلتىمسا
قىلىمەن.

جاناپلرنىڭ مەكتۈبىمكە ئەھمىيەت بېرىپ ۋاقت
ناجراتقانلىغى ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىمەن.

هۇرمەت بىلەن: جېڭىز چۈرچۋاردى

ئوچۇن ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشىڭىزنى ئىلتىماسى قىلىمەن.
بۇ خەلقەرنىڭ يۈرەتى «ئاۋتونوم رايون» دېگەن ناملار بىلەن
ئاتىلىپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئامما بۇ بېسۋېپلىستغان
رايونلاردىكى 50 ژىلدەن بۇيانقى ئاسىسىملىيەتسىيە ۋە

مددنهنىي ئوجۇقتۇرۇش سىپاھىسى - بۇ ئاۋتونومىيەنىڭ
ھەققىي ئاۋتونومىيە ئەمەسلىكىنى ۋە ئۈيغۇر، موگۇل، تې
بەتلەنگىلىرىنىڭ تەغدىرى ختايى كومۇنىستك پارتىيە
سىنىڭ قولىدا ئېكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرماقتا.
ئۈيغۇر، موگۇل ۋە تېبەتلەنگىلىرىنىڭ ئاھالىسىنى قوش
قاندا 30 مىللەئىوندىن ئاشىدىغان خەلقلىرىنىڭ ئۆز تەغ
درىنى ئۆزى بەلكىلەش هو قولۇنىڭ رەت قىلىنىۋاتقان
لغى ئىتايىن ئېچىنارلىق ئەھۋالبۇر.

مەن سىزنىڭ ئىنسان هو قۇقلۇرىنى ھېمايدە قىلىش توغرىسىدا
بىم ت نىڭ ھۆججەتلەرگە يېقىندا ئىمزا قويغان ختاي
ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆز مەجبۇرىيەتلەرنى ئاتقۇرۇشنى
كاپالەتلەندۈرۈش ئۈچۈن، ئۆز ئىمكانييەتلەرگىزدىن

ئا ق ش پېزىدېتى ئۆئىلیام جىفېرسون كلىنتونغا «ختاي تەشۇقاتىغا قارشى پۇخرالار» جەمیتىنىڭ رەئىسى جىك چۈچۈاردىسىن. 1998- ئىل، 11- ئاينىڭ 27- كۈنى

قەدرلىك پېزىدېنت چاناپىلىرى!

مەن جانلىپلىرىغا يەنە بىر قېتىم خەت يېزىپ. جانلىپلىرىنىڭ ختاي خەلق جۇمھۇرىيەتىدىكى ئىنسان ھەق - هوقوللىرىنىڭ دەپسىنەدە قىلىنىڭ اتقانلىغىغا، بولۇپمۇ ختاي خەلق جۇمھۇرىيەتىنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاؤتونوم رايونى (ش ئۇ ئار) دەپ ئاتالغان شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۇيغۇر خەلقنىڭ ئىستايسىن ئېچىنىشلىق ھالىتكە دىققەت قىلىشىڭىزنى سو. رايىمن. مەن يەنە ئالىپلىرىدىن بۇيۇك ھاكىمىيەت ئورگانلىق رسى ئىشقا سېلىپ. ختاي كۆمۈنۈستۈرىنىڭ ئۇيغۇر. تىبەت ۋە جەتۈبى (ئىچكى) موڭغۇلستان خەلقلىرىگە ژور. كۆزبۇراتقان مەدەنسى ئۇجۇقتۇرۇش سىياستىنى توختىش

نهسری (1069-1070)، ماهمۇت ئېتسقاد قى

قەشقەرنىڭ «تۈرکى سىللار لۇغىتى» ۋە ئەخمدە يۈكە كىنىڭ «ئاتابېتۈل
ھاقايىق» دېگەن ئەسىرىلىرى ھازىر. غېچە ساقلىنىپ قالغان.
ئۇيغۇرلار تىبابەتچىلىكتىكى چوڭ
قۇر بىلىمى ۋە تەجربىسى بىلەن
دۇنياغا تونتۇلغان. سۇن سۇلالى-
سەنگى مەلۇماتلىرى بويىچە، ئۇيغۇر
تېۋىپى نانتو ختايغا كەلگەندە ئۆزى
بىلەن كۆپ مىقداردا دورىلار ئېلىپ
كەلگەن. بۇ دورىلار ختايلارغا
نامەلۇم بولغان. شى چىن لىنىڭ كونس-
پىكتىدا (1518-1593) ئۇيغۇر ت-

بایه تچىلىگىدە ھەممىسى بولۇپ 103 خىل شېپالىق ئۆسۈملىكىلەرنىڭ بارلىغى يېزىلغان. غەرپىتسىكى ئالىم لار ژىڭنە بىلەل داۋالاش ختايى لارنىڭ ئىجادىيىتى ئەممەس، بەلكى ئۆيغۇرلارنىڭ ئىجادىيىتى دەپ ئېيتىلە. كېيىنكى ۋىللاردا ختايى ھاكىمىيىتى ئۆيغۇرلارنىڭ ئەندەنە ئۇيى تىبابە تچىلىگىنى ئۆگۈنۈش ئۆچۈن ئۆيغۇرستاندا بىر قانچە تەتقىقات ئىنىستىۋەلىرىنى قۇردى. ئۆيغۇرلار ئارخىتكەكتۈرا، سەنەت، ساز ۋە باسمىچىلىق ساھالرىدا چوڭ ئۆتۈقلارغا ئېرىشكەمن. غەرپ ئالىم لرىنىڭ ئەمگە كلىرىگە ناساس لانغاندا، ئۆيغۇرستاندا تېپىلغان ھۇج جەتلەر ئۆيغۇر دەھقانلىرىنىڭ قانۇنى

تېرىمنىلارنى نىشلىتىپ توختام تو-
زەلەيدىغانلىغىنى تەكتىلەيدىو. ۋە شۇ
ۋاقىتلاردا غەربپ دېھقانلىرىدىن
ھېچ بىرى مۇنداق نىشلارنى قىلا-

مايتى دەيدىو. شۇنداقلا غەربپ ئالىم
لىرىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇيغۇرلار كە

تابپ بېشىنى گۈتىپپەرك ئۆز-

نىڭ باسمىخانىسىنى ئېچىشتىن بىر
قانچە ئەسر بۇرۇن بىلدەتتى. شۇن-

داقلا ئوتتۇرا ئەسەرلەرده ئۇيغۇر-
لار خىتاي پۇئىزىيەسىگە، ئەدەبىيە-

تىغا، تېئاترىغا، سازىغا ۋە رەس-

ساملىغىغا چوڭ تىسىر كۈرسەتكەن.

981- ژىلدىن 984- ژىلغىچە بولغان
مۇددەتتە قارا غوجا ئۇيغۇر خانلىغىدا
نەلچى بولۇپ تۈرگان يېن دى ۋەن
ئۆزىنىڭ تەرجىمەھالىدا: «مەن ئۇ-

غۇر خانلىغىدىكى مەدەنیيەتنىڭ
بۇنداق تېز تەرەققى قىلىشىغا ھەب-

ران قالدىم. ناھايىتى كېلىشكەن
ئىبادەتخانە، موناستىرلار، تام رەسمى-

لىرى، مۇناриيلار، ھەيکەللەر، باقلار،
ئۇيىلەر، ساراييلار ھەممە يەردە ياسالغان.
تەسۋىرلەش مۇمكىن ئەممەس. ئۇ-

غۇرلار ئالىتۇن ۋە كوموشىنى ھەر
خىل نەسۋىپلارنى. شۇنداقلا لايىدىن
قاچا- قۇمۇچىلارنى ياساشقا ماھىر
ئىدى. بەزىلەر دەيدىوكى، بۇ خىل
قابىيەلىيەتنى خۇدا بىرلا خەلقە
بىرگەن» - دەپ يازغان.

ئۇيغۇرلار نىسلام دىنى قوبۇل
قىلىشتىن بۇرۇن ھەر خىل دەنلارغا:
شامانىزم. بۇ دىزم ۋە مانىخىي دەنلىرىغا

ئۇيغۇر مەددەنیيىتى

ئۇيغۇرستان - بۇ ناھايىتى كەڭ زىمن بولۇپ، 1 مىللەتون 640 مىڭ كۈادرات كلومېتر يەرنى ھازىرقى خەتاي يېرىنىڭ 1/6 قىسىنى تەشكىلىقلىك جەھەتنىڭ دەرىجىسىنىڭ ناھايىتى يەتكەنلىكىدىن گۇۋالىق بېرىلىو. نەھىرىلەر داۋامىدا ئۇيغۇرلار

ئەتىشىنە ۋە بىر دىنگە نېڭە بولغان . خەل يېزىقنى قوللىنىپ كە
ئۇيغۇرستان ئاھالىسىنى ئۇيغۇرلار،
قازاقلار، قرغىزلار، ئوزىبەكلىرى ۋە
تاتارلار تەشكىل قىلىدۇ. كېيىنكى
ئاھالە تۈزۈلاش مەلۇماتىغا ئىلسىمن
ئۇيغۇرلار - 7 مىللەنون، قازاقلار -
1 مىللەنون، قرغىزلار - 150 مىڭ.
ئۆزىرەكلا 15 مائىز 1952-

لر سەرەتىنەمەن، بىشىق مۇرىت
غۇزىپەندرە - 15 سىن وە بىردار
5 مىڭ كىشىدىن نىبارەت. ناما
رەسىي بولىغان مەلۇماتلارغا قار-
غاندا ئۇيغۇرلار 15 مىللەشۈندىن كۆ-
پىرىدك. ئۇيغۇرستاندا يۇقۇرىدا ساناب
ئۇتولىگەن مىللەتلەرىدىن باشقا خىتايلار.
مانجۇرلار، تۈنگىلەنلار ۋە موڭغۇللار
ياشايىدو. ھازىرقى ۋاقتىتا ئۇيغۇر-

لار ئۇيغۇرستاندا كۆپچىلىكى تەشكىل قىلىدۇ. بۇ فاكت، بۇ ھۈججەتتە ناساسىي ماۋزۇ بولىدۇ.

ۋە يۇقۇردا سانالغان ھەممە تۈركى مىللەتلەرگە مەنسۇپ بولىدۇ.

ئۇيغۇرلار بىلەن ختايىلار بىر شىرىق (جىنس)قا مەنسۇپ ئەمەس. ئۇرۇغۇرلار يېڭىوپالقلار ئىرقىغا كىرى دۇ ۋە ناسىس جەھەتنىن غەربى يېڭىوپالقلارغا نوخشاب كېتىدۇ.

ئۇيغۇرستان، ختايىل تەبىنى چېڭكارالرىنىڭ سىرتىدىكى ئالاھىدە بىر جۈغرابىيەلتىك نورۇنغا جايلاشتىقان ۋە 1949- ژىلى ئۇيغۇرستاننىڭ تۈرك تىلىسى ناھالىسى ئۇمۇمىي خەلقنىڭ % 96 تەشكىل قىلغان.

ئىستلاھ قىلىنغان مەملىكت

ئۇيغۇرستان - ئازات، مۇستەقىل دۆلەت بولۇپ، 2000 ژىلچە ئۇيغۇر-لار ماکانى بولدى. ئامما ختايلار: «ئۇيغۇرستان - ختايىنىڭ قەدىمدىن ئايرىلماش قىسى» دەپ تەكتىلىپ دو. تارىخىي فاكتىلار ختايىنىڭ بۇ داۋاسىنى تارىخىي بۇرمىلاشتىن باشقا ندرسە ئەمىلسىكىنى ئىپات لايىدۇ. لېكىن ختايلار ئاستا - ئاستا بېسىش ۋە ئاسىمىلىيەتسىيە قىلىش ئارقىلىق بۇ يالغانچىلىقنى دۇنيا خەلقى نالدىدا قاتۇنى ئورۇنغا چىقىرىش ئوموتىدە بولماقتا. ختايلار ئۇيغۇرستانغا يېڭى ئەرادىن بۇرۇنقى 104- ژىلدىن باشلاپ بېنىپ كىرىشكە باشلىدى. ئۇيغۇرستان ختايي ئەس كەرسىرى تەراپىدىن بىر قانچە قېتىم بېسۋەلىنىغان بولسىمۇ ئۇ قىقا مۇددەتلىك ئىدى. تۈزۈندە ختايىلارنىڭ ئۇيغۇرستانغا قىلغان ئىستىلالىغا ئاست. تارىخىي فاكتىلارنى كەلتۈرىمىز.

ئۇنىڭ دەۋىرىدە گېنېرال لى خۇەن ملا دىدىن بۇرۇنقى 104- ژىلى ئۇرۇستانى بېسۋالدى. ئامما ئۇيغۇرستانلىقلار ملا دىدىن بۇرۇنقى 86- ژىلى ختايي قوشۇنلىرىنى تارماز قىلىپ، مۇستەقلەلغىنى قولغا نالدى. خسۇۋەن تىي دەۋىرىدە گېنېرال مايتى دەيدۇ. شۇنداقلا غەربپ ئالىم لرىنىڭ ئېيتىشچە، ئۇيغۇرلار كەتاب بېشىنى گۇتىپبېرىگ ئوزىنىڭ باسمىخانىسىنى ئېچىشتىن بىر قانچە ئەسر بۇرۇن بىلدەتتى. شۇنداقلا نوتۇرا ئەسىرلەردە ئۇيغۇرلار ختايي پۇنېزىيەسىگە، ئەدەبىيەتغا، تېئاترىغا، سازىغا ۋە رەسمىلىغىغا چوڭ تەسىر كۈرسەتكەن. 981- ژىلدىن 984- ژىلغىچە بولغان مۇددەتتە قارا غوجا ئۇيغۇر خانلىغىدا ئەلچى بولۇپ تۈرگان يېن دى ۋەن ئوزىنىڭ تەرجىمەھالىدا: «مەن ئۇرغۇر خانلىغىدىكى مەدەنىيەتنىڭ بۇنداق تېز تەرەققى قىلىشىغا ھەران قالدىم. ناھايىتى كېلىشكەن ئىبادەتخانە، موناستىرلار، تام رەسىملىرى، مۇناриيلار، ھەيکەللەر، باغلار، ئۆزىلەر، سارايىلار ھەممە يەرددە ياسالغان. تەسۋىرلەش مۇمكىن ئەممەس. ئۇرغۇلار نالتون ۋە كوموشىنى ھەر خىل ئەسۋاپلارنى. شۇنداقلا لايىدىن قاچا- قۇمۇچىلارنى ياساشقا ماھر ئىدى. بەزىلەر دەيدۇكى، بۇ خىل قابىسىلىيەتنى خۇدا بىرلا خەلقىقە بەرگەن» - دەپ يازغان.

ئۇيغۇرلار نسلام دىنى قوبۇل قىلىشتىن بۇرۇن ھەر خىل دېنلارغا: شامانىزم. بۇدىزىم ۋە مانىخىي دېنلىرىغا

Мюнхен:

ВСЕМИРНАЯ УЙГУРСКАЯ СЕТЬ НОВОСТЕЙ

میڈیا خبر

دونيا ئويغور ئەجبارات توري

СБОР ЦВЕТНОГО ХЛОПКА

Ягма АРТУШИ, Япония

По сообщению "Народной газеты", в Таримской впадине СУАР успешно завершен сбор урожая цветного хлопка 13-ти сортов. В силу того, что этот собранный урожай хлопка имеет несколько разновидностей натурального цвета, при обработке нет необходимости в химической покраске, потому хлопок считается не вредным для тела.

Комментарий переводчика: Китайские власти помимо хищнического вывоза из Уйгурстана нефтяного богатства, запланировали превратить зеленые рощи Таримской впадины в свою базу хлопко-производства. Согласно этого плана, в слабой экономической зоне - Таримской впадине - для повышения урожайности будут использованы различные ядохимикаты, будут орошаться поля водой с большим количеством минералов и ежегодно поля будут использоваться под однообразный засев. Вследствие чего, подобно Узбекистану в постсоветский период, будет нарушена экологическая система Таримской впадины. Хотя ныне уйгурские дехкане зарабатывают на жизнь на хлопке, в будущем, в результате образования солончака и пустынных мест, есть опасение опустынивания зеленой Таримской впадины. А это приведет к лишению потомков их родных мест.

بىكىتەننىڭ سىلاسى - قانۇن ئۇرئىمۇ مۇۋستەقىل بۇلۇش ئالدىدا

رہ گلک پاختا مؤوپا پیہ قبیہ تلک تپر ملدی

تۈرکىستان مىللەسى مەركىزى قۇرغۇلدى حەلقىتا را شەرقىي

«خەلق گېزتى»نىڭ 23-دېكى.
بىر خەۋەر قىلىشچە. خىتاي خەن
لىق قۇرۇلتىپ دايسى كومىتەت
نى 6-قىتىمىلىق يېغىنى «شىن
جاك ئىشلەپ چىقىرىش قۇرۇلۇش
بىكىتۈھنى سوت مەھكىمىسى»
ۋە «شىنچاك ئىشلەپ چىقىرىش قۇرۇ
لۇش بىكىتۈھنى تەپتىش مەھكى
سى»نىڭ «قانۇنى ئورنى»نى مۇ-
زاڭرە قىلغان. بۇنىڭغا قارىغاندا.
خىتاي ھۆز كومىتى ئەسلى شىۋىتى-
نىڭ رەھبىئەلىكىدىكى «بىكىتۈھنى
نىڭ سايىسى - قانۇن ئور-
نى. شىۋىتاردىن تايىرسىپ مۇستە
قىل قىلىپ. رەسمىي قانۇنى
ئورۇن بېرىدىغانلىقىدىن دېرەك
بېرىلىو. بۇ قىتىمىقى ۋېغىندادا ھۆ-
كۈمەتنىڭ تەكلىۋى دەرھال تە-
تىقلەنمىكىنىچە قارىغاندا. بۇ مە-
سىلە توغرىلىق پىكىر بىر يەركە
كەلمىكەنلىكى ۋە ياكى ئوز-
گەر ئىشلەرنى كىر گۈزۈپ. بۇدا
قىتىمىقى ۋېغىندادا تەستىقلىنىشى
مۇمكىن. بۇ ۋېغىنغا دايسىي كۆ-
مىتەتنىڭ مۇئاون ئەپۇنجاڭى
تۈمۈر داۋامىت، دۈلەت كۈمىتە
ساري ئىسمائىل ئەمەتلەرمۇ قات-
ناشقان. خىتاي مەركىزى ھەزىسى
ئىشلار كومىتەتنىڭ نەزاسى
فو چۈانىيە سىرتىن قاتناشقان
(«بىكىتۈھن») ھازىرى مەركىزنىڭ
بېۋائىستە رەھبىئەلىكى ئاستىدا.
«بىكىتۈھن»نىڭ ئىشلەرغا فۇ
مەسئۇل ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغى-
نى بولىلىو).

«خەلق گېزتى»نىڭ خەۋەر
قىلىشچە، سورپى هەر خىل بول
غان 13 خىل رەڭلىك پاختا، شىن
جاڭنىڭ تارىم ئويماڭىدا مۇ-
ۋاپىپە قىيەتلىك ھالدا كەڭ كۇ-
لەملىك تېرىلدى. رەڭلىك پاختا
نىڭ رەڭگى تەبىئى بولغاچقا
پىشىشقلاب ئىشلەشتە خەمىيە-
ۋى رەڭ بېرىش ھاجەتسىز. شۇنىڭ
ئۈچۈن ئادەم بەدىنگە زىيىنى يوق.

تەرجىماندىن: خىتاي ھۆز كۆ-
مىتى ئۈيغۇرستاننىڭ نېفت بای-
لىقىنى بۇلاش بىلەن سر ۋاقتى-
تا، تارىم ئويماڭىدىكى بوس-
تالىقىنى ئۈزىنىڭ پاختا ئىشلەپ
چىقىرىش بازىسىغا ئايلانىدۇرۇش
پلاينىنى ژور گۈزە كەتە. بۇ پلان
بويىچە، ئېكولو گىيەلىك سى-
تېمىسى ئىنتايىن ئاجىز بولغان
بوستانلىقلار كەڭ كۈلەمە خەمى-
يەۋىي ئوغۇت ئىشلىتىش. مى-
نەرال تەركىئى ژۇقۇرى بولغان
سو بىلەن يەر سۇغۇرۇش، بىر خىل
زىزراڭتى داۋاملىق تېرىش ئارقى-
لىق. تېخىمۇ بۇزغۇنچىلىققا ئۈچ-
رالپ. كونا سوئەت ئىستىپاپلىنىڭ
ئۈزىيە كىستان جۇمھۇرىتىدە يۈز
بەركەن ئېغىر ئېكولو گىيەلىك
بۇزخۇلۇش، ئۈيغۇرستاندا پەيدا
بولۇشقا باشلىدى. ئۈيغۇر دېھ-
قانلىرى ھازىرى بۇنىڭدىن بىر ئاز
كىرىم قىلالىغان بىلەن، كەڭلىگۈ-
سىدە تۈپراقنىڭ شورلىشىپ كېتى-
شى ۋە موشۇنىڭدىن كېلىپ چىقى-

مەز كۈر ماتىئاللارنى تەبىيەر لاب
ئەۋەتكەن: ياغىما ئار تۈش
يابۇنىيە

ВОЕННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ КИТАЕМ И ПАКИСТАНОМ

Ягма АРТУШИ, Япония

Начиная с 1990 года Китай, продавая сухопутную, воздушную и морскую военную технику, получил крупную прибыль. Пакистан при этом вооружил свою армию новейшей китайской военной техникой, так как китайское вооружение относительно дешево.

В феврале нынешнего года эти два государства подписали договор о продаже Пакистану новейших ракетоносцев - бомбардировщиков FBC1. Пакистан воору-

жил свою армию 200 танками марки T85-2M, приобретенными у Китая. С недавнего времени Пакистан, оплатив все расходы, изучает в КНР новейшие танки марки T90-2. цены через Пакистан. Эта техника состоит в основном из моторов систем энергоснабжения, воздушных радаров. Например, китайская военная база приобретя у Пакистана

Несмотря на то, что Соединенные Штаты и страны Европы, начиная с 1989 года, сократили продажу высокотехнологичной военной воздушный радар марки "gluf-7", затем произвела в Пакистане итальянские военные самолеты марки J7M и продала здесь же.

такой же технологической военной техники, по сообщениям "Канвы", исследовательского центра по военным вопросам, эти страны продают свою военную технику, включая сбывающей и продала здесь же.

Как понятно из вышеуказанного, военное сотрудничество между Китаем и Пакистаном очень тесное

УЙГУРСКАЯ СЛУЖБА РАДИО "СВОБОДНАЯ АЗИЯ"

Вашингтон: На радио "Свободная Азия" начала свою трансляцию уйгурская служба для Уйгурского региона и близлежащих районов по понедельникам и четвергам с 14 декабря 1998 г. Получасовая, двухразовая в неделю, по короткой волне трансляция будет освещать последние новости, делать комментарии к событиям. Уйгурская трансляция выходит по короткой волне на

15405 kHz и 7485 kHz по Урумчинскому времени в 7 часов утра. Уйгурская служба на радио "Свободная Азия" - это девятая служба после открытия этого радио в сентябре 1996 года.

**Радио "Свободная Азия",
уйгурская служба.
Директор уйгурской службы
Долкун КАМБЕРИ**

ВОЗМОЖНОСТЬ БИНТВЯНА ПОЛУЧИТЬ СТАТУС ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ

Ягма АРТУШИ, Япония

По сообщению "Народной газеты" от 23 декабря, на 6-м заседании Постоянного Комитета Всеобщего Народного Съезда обсуждалось правовое место "Судебной комиссии Синьцзянского военно-строительного корпуса Бинтвян" и "Ревизионной комиссии Бинтвяна". Отсюда следует, что вероятна возможность Бинтвяна освободиться от политico-правового надзора правительства СУАР и получить независимый от СУАР статус.

Хотя на вышеуказанном заседании не было принято предложение властей высшего эшелона о статусе Бинтвяна, возможно, это произойдет на последующем заседании. На нынешнем заседании присутствовали Томур Давамат, заместитель председателя Постоянного Комитета и Исмаил Амат, Комиссар КНР. Со стороны принимал участие Фу Чуанью, член Всекитайского центра Комитета по военным делам (так как Бинтвян находится под непосредственным надзором Центра, отсюда можно сделать вывод, что ответственным по Бинтвяну является господин Фу).

ئۇيغۇر دورىلىرى دۆلەت ئۇلچىمىدىن ئۇتتى

كىركۈزۈپ، ياش مىللەي تېۋىپ لارنى سىقىپ چىقىرىۋېتىپ، ئۇر غۇر تىبا به تېلىكىنىڭ نەتىجى سىنى خىتا يغا ئوغۇرلۇقچە يۇت كەشكە ئورۇنىۋاتىلو. بۇ قېتىم قى دۆلەتلىك ئۇلچەمنىڭ بىك تىلىشى، ئۇيغۇر تىبا به تېلىكىنى قوغداشتىكى بىر پايدىلىق تەددى بىر. ئامما بۇنىڭ ھەقىقى ئىجرا قىلىنىدا چوڭ گۇمان ساقلىمای بولمايدۇ. چۈنكى خىتاي ھامان قانۇن تۈزۈپمۇ ئۇنى ئىجرا قىلدۇ مايدىغان بىر مەممەكتە.

ئەركىن ئاسىيا» رادىئو-ستانسىيەسى تەركىۋىدە ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش بۇلۇمى ئېچىلدى ۋاشىنگتون: «ئەركىن ئاسىيا» رادىئو-ستانسىيەسى ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش بۇلۇمى، ئۇيغۇر رەكتۇنغا ھەپتىدە ئىككى قېتىم، يېرىم سەئەتنىن بېرىدىغان ئاڭلىتىشنى 1998-1998 - ژىلى 14- دېكابىر كۇنى باشلىدى. ئاڭلىتىش: دۇشەنبە، پەيشەنبە كونلىرى، ئۇرۇمچى ۋاقتى بى

«خوانچىغا دىيەتىزى ربائىو» خەۋەرى (20- دېكابىر): ئۇيغۇر دورىگەرلىكىدىكى 202 خەل دورا يېقىندا دۆلەتلىك ئۇلچەمنىڭ ئۇلچەمنى ئۇتۇپ رەسمى تىزىم لاندى....

قەدىمىدىن باشلاپ غەربى دى ياردىكى ئۇيغۇرلار ئۇسۇملۇك، ھايۋانات ۋە منپرال ماددىلارنىڭ دورىلىغىنى بىلىپ، ئاددىي داۋا-لاشلاردا ئىشلەتكەن. ئۇيغۇر دو-رىگەرلىك ئىلمىي، ئوت، يەل (ھاۋا)، سۇ ۋە تۈپراقتىن ئىبارەت 4 ماددا تەلىماتى ۋە بەلغەم تەلىماتى، ئاغرىق تەلىماتىدىن ئىبارەت بىر قەدەر مۇكەممەل نەزىرىيەۋىسى سىستېمىغا ئېگە.

شىنجاڭدا دورا بایلىقى مول. دۇرىگەرلىكتە ئىشلىدىغان ئۇسۇملۇك، ھايۋان، منپرال بایلىقى 2200 خىلدىن ئاشىدۇ. ئۇيغۇر دورىلىرىنىڭ دولەت ئۇلچەمنى تېلان قىلسىشى، شىنجاڭنىڭ دورا بایلىغىنى ئىخسا تىسادىي پايدىغا ئايلانىدۇرۇش. شىنجاڭدىن چىقىپ دۇنيا بازىرىغا يۇزلىنىشىگە قوللايلىق شارا بىتىت

لەن ئەتكەنلىكى سانەت 7 دە
7485 kHz 15405 ۋە قىسىقا دولقۇنلاردا باشلىنىدۇ.
ئاڭلىشتىشا: ناخىرقى خەۋەرلەر.
مۇلاھىزىلەر بېرىلىنىدۇ. ئۇيغۇرچە
ناڭلىشىش بۇلۇمى بۇ 1996- ژىلى
مەزكۇر رادىوستانسىيە ئىشقا
تايىدىن تۈۋەن ئورۇندا قويۇپ، چەت
چوشكەندىن بېرى ئېچىلغان 9-
بۇلۇمدۇر.

تەرجىمانىدىن: دۆلەت ئۆلچە-
مىنىڭ بېكىتىلىشى، ئۇيغۇر ت-
بايەتچىلىگىدىكى بىر ئىلگىرلەش.
لېكىن ختاي ھۇكۈمىتى ئەزەل
دىن ئۇيغۇر تىبايەتچىلىكىنى خ-
تايىدىن تۈۋەن ئورۇندا قويۇپ، چەت
كە قېقىپ كەلدى. ئورغۇن يا-
شانغان تېۋىپلار ئۆز بىلىملىرىنى
ئەۋلاتلارغا قالىورماي ئالەمدەن
ئۇتۇپ كەتتى. مىللەتى تىبايەت
خانىلارغا كۆپلەپ، ختايلازنى

УЙГУРСТАН КАЙГУСИ

Буниндин топ-тогра 54 жил бурун Уйгурстанда Гоминдан мустәмликичилеге қарши өлкениң Или вилайтидин башланған миллий азатлик инқилавий чапсанла чоң ғәлибиләрни қолға кәлтүрүп, азат Шәрқий Түркистан жумһурийити қурулған лигини ёлан Қылғанлигини дуниядикі көп дәләтләр вә хәлиқләр билсә керәк. 1944-жили ноябрьда башланған мәзкүр инқилап хәлқимизниң мунәввәр пәрзәнди Шәрқий Түркистан жумһурийитиниң рәиси Элихан Төрә Сагуний вә Әхмәтжан Қасимий башлик бир жилға йәтмәстин Или Тарбағатай Алтайдин ибарәт үч вилайәтни та- мамән Хитай әскәрлиридин тазилап, өз даирисини өлкениң мәркизий шәһири Үрүмчиге вә Тәнри тегиниң жәнубидики вилайәтләргә кеп қәйтишкә жиддий вә чоң ишәнч билән киришкән бир вақитта өз әтрапидики хәлиқләрниң тәғдирин билән һемишәм ойнишип кәлгән мәккар Совет һөкүмити уйғур хәлқиниң азатлик қуришигә башта өзиниң мустәмликичилек мәнпийәтлирини көзләп қылған хәйриханаһликиридин йүэсизләрчә ваз кечип, авал бәргән заманивий қорал-яраклирини, һәрби мәслиһәтчилириниму елип чиқип кетиш билән инқилапчиларниң ғалибанә жүрушлирини тохтитип. Хитай һөкүмити билән Битим түзүшкә мәжбур қылған еди. Кейин Гоминдан үстидин ғәлибә қазанған Мав Зе Дун башчилигидики Хитай коммунист әскәрлириниң өлкиге қаршиликсиз вә Шәрқий Түркистан миллий азатлик армиясиниң достанә күтүвелишириға мушәррәп болған һалда, кирип жайлишип елишиғиму пәкәт шу Совет һөкүмитиниң тәзиқи, бесими сәвәп болғанлигиму һәммигә мәлүм.

мәлүм.

1949-жили вәтинимиз Үйгурстанга Хитай коммунистлири "биз Шинҗаң хәлқигә азатлик елип көлдүк", "Шинҗаң - əбәдий Шинҗаң хәлқиниң болуп қалиду"... деген мунапиқларчә ялған вәдиләр билән кирип көлгөн вә бунинға етиқатлик, ақ көңүл хәлқимиз ишәнгөн еди. Амма наһайити чапсанла уларниң һөжайған чишлири көрүнмәй қалди, униң орнидин гәзәп түкүклири чачирашقا башлиди. Үйгурстанниң түп аһалиси болған үйгурларниң вә қазақ, қыргыз, өзбәк, таттар қатарлық йәрлик милләтләрниң мәтивәр затлири, жүмлидин 1944-49-жиллардикىи миллий азатлик ин-

бәрлиридин, жут چоңлиридин ешип қалған, вә "үгитилгән" қисимлири "чоң һөрмәт" билән нәпиқигә чиқирилип яхши өй-жай, чәт өлниң машинилири билән тәминләп қоюлған. Бу бир түркүм "жут چоңлири" чоң пенсийә билән һелики машиниларниң қайтурувеинишидин чөчүп. һәммидин көз жумуп вә өз вәтән хәлқиниң есил миллий қәдирийәтлирини һақарәтләйдиган, аяқ асти қилидиган "қарапларгиму" хошамәт билән чавак челип олтуруверишиду. Виждан, арномус дегәнләр 1966-1976-жиллардикىи "мәдәнийәт зор инқилави" дегән шәрмәндилик ур-жиқит һәрикити давамида ташлинип көткөн.

дикі миllibи азатлық ин-
қилапниң паал қатнаш-
чилири Хитай кәлгүндили-
риниң пәхир-ғәзивигे дуч
кәлди вә hәр хил намлар
билән өлкениң бундақ илгар.
мәтивәр кишилиригә hужум-
лар уюштуруп. уларни өл-
тәрди. солиди. узак чөл бая-
ванларға hайдап апирип,
инсан балиси чидиялмай-
диган еғир әмгәкләргә зор-
лап. жысманән вә роhән
мәйип болишиға. гумран бо-
лишиға елип барди. Бу кам
дегендәк мәһкүмләрниң ба-
ла-жәқилири вә қериндаш-
уруклири бешиғиму шундақ
күнләрни салди.

давамыда ташлинин кәткән.
Хитайнин Гәнсу өлкиси
билән Уйгурстанниң пайтәх-
тири болған Лянжү-Үрүмчи
шәһәрлири арилиғида төмүр
йол қурулуп ишқа чүши-
рилгәндін кейин, Хитайдин
көчмәнләрни тошуп келиш
овжига чиқти. Йәрлик хәлиқ
тәирипи билән ейтқанда. hәр
күни 4-5 поездада хитайлар
өлкигә йөткәп келиніп. шу
поездларда нефть, алтун вә
башқа кам учрайдиган
қыммәтлик мәдәнләрдин иба-
рәт Уйгурстанниң байлиқ-
лири Хитайға тошулуп кети-
лиду. Йәнә, Хитай рәh-
бәрлириниң "өлкигә ярдәм

Хитайларға бу ишларму азлиқ қилди. Улар Сәддичин ичикирисидин Уйгурстанға дәсләп "ишләп чиқириш армияси" нами билән 100 минчлап һәрбийләрни, кейин түрмиләрдики жинайәтчи бузук үнсүрләрни, кәспинин тайини йоқ огри мутәһәмләрни көпләп йөткөп кәлтүрүп, вәтинимизниң әң яхши бағ-бостанлирига, мунбәт, зираәт мәйданлирига төкүп ташлиди. Һәтта өз йеридә бериватимиз" дәп дава қилғанлири қилған. Әнә шундақ әһвал болуп туруғлуқ "инсан һоқуқи" һәққидә гәп ечиш задила мумкин әмәслигини үүшиниш тәс болмиса керәк. Қосақни тойғузуш, бала-жәқисини бекіш үчүн ишләш һоқуқи болмиян Уйгурстан хәлқидә өз терилғу йәрлиригә өзлири егә болалмиян йәрлик деңқанларда башқа һоқуқлар нәдин болсун?!

хәлиқ нәпритигө учриған инсан шәклидики мәхлүк-ларни, Үйгурстан хәлқиниң иззәт-һөрмәт билән "менман", "акилиримиз" дәп күтивелишини вә өз өйлирини уларға бошитип беришлири-ни тәләп қилди. Буни бәжирмігөн киши "милләтчи", "бузук үнсүр" дәп қариленип жазаланди. Йәрлик деңқан-лар тирикчилик мәнбәлири болған бағ-варанлиридин ай-рилди. Жәнлирини бекиш үчүн, турған йезилиридин шәһәрләргө, Тәңри тегинин жәнубидин шималиға һиж-рәт қилишти. Лекин улар бу йәрдиму идарә, тәшкилат-ларға, яки завод-фабри-киларға "тил билмәслик" яки "техникини билмәслик" баһа-ниси билән хизмәткә елинми-ди. Сәддичинниң ичкириси-дин кәлгәнләр болса шу күни яки әтисигила хизмәткиму, ятақларгиму жайлыштури-лиду. Қени бу йәрдә давраң қылған "адаләт"?... Буни Үй-гурстан аһалисиниң 7 яштин 70 яшқичә болған һәммисила яхши билип, чүшинип, һәсрәт чәккини чәккән. Амма бу-ниңға қулақ салидиган һаким төриләр йоқ. Мөрити кәлгәндә шуни ейтеп өтүшкә тогра келиду. Бастурулуп, һайдилип, вә өлтүрүп таш-ланған йәрлик хәлиқ рәһ-бәрлиридин, жут чоңлиридин ешип калған, вә "үгитилгән"

Сода-сетиққа кәң йол ечип бәргәнлиги раст. Лекин һәммила содигәрчилик қила-ламду? Кәмбәғәл деңқан не-миси билән сода қиласайду?

Һазир дунияда инсан һо-куқини һимайә қилиш тог-рисида көп гәп болмаңт. Илгири инсанлар һоқуқини тән алмифан нурғун мәмли-кәтләрниң һөкүмәтлири Бир-ләшкән Милләтләр тәшки-лати вә Инсан һоқуқлирини һимайә қилиш тәшкилатли-риниң чақириқлири вә тәләпплиригө жавабен өз пухралириниң һәқ-һоқуқ-лирини һимайә қилиш бабида қатар демократик исла-хатлирини әмәлгә ашурива-тиду. Лекин Хитай һө-күмитиниң әмәлий иш һәрикитидә бу тогрида дайим йүэсизлик әмәлийәтлири бо-луп келиватиду. Буниң әмә-лий испатлирини уларниң Үйгурстандикі, Тибәттікі вә Ички монғулистандикі өз-бешимчилик, зулум сәясәт-лиридин еник көрүш мүмкүн. Башқа бир мисал: сабиқ Югославияниң Косово ви-лайитидики етник албанлар-ни вәһшиләрчә қирип, һай-даватқан Милошевич башчи-лигидики серб һәрбийлирини жүгәнләп қоюш үчүн, Бир-ләшкән Милләтләр Тәшкила-тиниң Бехәтәрлик Кеңиши сербларға қарши һава һу-жуми уюштурушни қарап

ешіп қалған, вә үгітілген қисимлири "choң hөрмәт" билән нәпиқигә чиқирилип яхши өй-жай, өт әлниң машинилири билән тәминләп қоюлған. Бу бир түркүм "жут өнлири" choң пенсийә билән һелиқи машиниларниң қайтурувеинишидин чөчүп, һәммидин көз жумуп вә өз вәтән хәлқиниң есил миллий қәдирийәтлирини һақарәтләйдіған, аяқ асти қи-

лидиган "қарапларғыму" хо-
шамәт билән чавак челип
олтуруверишиду. Виждан, ар
номус дегәнләр 1966-1976-
жиллардик "мәдәнийәт зор
инқилави" дегән шәрмән-
дилик ур-жиқит һәрикити
давамида ташлинип кәткән.
Хитайниң Гәнсу өлкиси
билән Уйгурстанниң пайтәх-
тири болған Лянжү-Үрүмчи
шәһәрлири арилигидә төмүр
йол қурулуп ишқа чүши-
рилгәндін кейин, Хитайдын
көчмәнләрни тошуп келиш-
овжыға чиқти. Йәрлик хәлиқ
тәирипи билән ейтқанда, һәр
куни 4-5 поездада хитайлар
өлкигә йөткәп келинип, шу
поездларда нефть, алтун вә
башқа кам учрайдиган
қиммәтлик мәдәнләрдин иба-
рәт Уйгурстанниң байлиқ-
лири Хитайға тошулуп кети-
лиду. Йәнә, Хитай рәһ-
бәрлириниң "өлкигә ярдәм
1987-жили январ ейида
Үрүмчи шәһиридә чиқкан ге-
зитларниң биридә чоң һә-
рипләр билән бесилған икки
телеграммини оқуп һәйран
болған едим. Телеграммилар
1949-жили Уйгурстанға Хи-
тай армиясими башлап кир-
гән қомандан генерал Ван
Жинин. хизметидин бо-
шанған вә қерилиқ өмрини
илгири бир аз ишләп кәткән
Уйгурстанға келип өткүзүшкә
қарап қылған икки Хитай ге-
нералиға әвәткән "тәбрик-
намә"дин ибарат еди. Ван
Жин бу телеграммирида
Хитай генераллириниң өз
өмриниң ахирини "аз санлиқ
милләтләр районида" өткү-
зүшкә қарап қылғанлигини
қызғын тәбрикләйду вә улар-
ниң бу қаарини "аз санлиқ
милләтләргә ғәмхорлук, мең-
рибанлик" дәп тәкитләйду.
Буниңға яқа тутмай, һәйран

болжай. тоғриси гәзәп-ләнмәслик мүмкинму? Генерал Ван Жин башта көлгинидә Уйгурстанда 3, 4 жил һакиммутләқ болуп ишләп, кейин Хитайга төмүр йол вазаритиниң вәзири болуп кәткән еди. Демәк шунин билән у өзини Уйгурстанниң "хожайини". "егиси" дәп билгән.

Иккинчидин, қерип-чүри-
гән икки хитай генералиниң
өлүш алдида әжайип һа-
валиқ, гүзәл, шипабәхш, ши-
рин-шәкәр мевиләргә бай
Үйгурстанда арам елишқа
қылған урунушлирини һеч
тәп тартмастин, "аз санлиқ
хәлиққә меһрибанлик" дәп
миннәт қылғанлиги әндиши-
сизликниң әла дәрижиси
әмәсму? Йәнә буни қараңла
әшу генерал Ваң Жин бу-
ниндин 3, 4 жил илгири өлди.
У өлүми алдидин "мениң
жәсидимни көйдүрүп, кү-
лүмни Шинҗаңниң үстидин
чечиветиңлар!" дәп вәсийәт
қылған екән. Хитай һөкүмити
униң бу вәсийитинimu әмәлгә
ашуруп, униң қулини түрки
хәлиқләрниң әждадлири өз
тирикчиликлирини башлиған
Тәңри тағлириниң үстидин
чачтурған., бу құлни илаһи
шамал пак земингә чүшәрмәй
өз угисига елип кәткән бол-
сун, Инша Аллаһ!

Өз земинида башқа һеч кимгә зиян йәткүэмәй, атабовилиридин тартип-яшап келиватқан бир хәлиқ үстидин шунчываламу зорлук-сетәмлик боламду?! һә, шундақ, униңға охшаш зомигәрлик Үйгурстан хәлқиниң үстидә һөкүм сурыватиду.

Пүтүн дунияға мәлум, йәнә бир дәһшәтлик зорлук Үй-гурстанниң атом-ядро қуаллирини синаш мәйданиға айландурулғанлигидур. Хитай һөкүмити өз земининиң гәрби-шымали четидики Сәддинин дәрвазисидин минлап километр жирақтики уйғулар зич җайлашқан Лопнор көли районида 1964-жилдин та 1998-жилигичә 34 жил мабайнида атом-ядро қуаллирини асасән очуқ һавада партлитип, өлкениң әжайип пак-таза һавасыни ипласлаштуруп, үнүмлүк тупрақтарини, униң шипалиқ мева вә өсүмлүклирини зәһәрләп ташлиди. Бу синақ мәйдани өп-чөрисидики нәччә миңлиған инсанлар нәбут болды вә мәйип ажыз балилар дунияға келип азап өткөмөктә.

Уйгурстан хәлқи үстигә йегиливатқан мундақ бала-қазаларниң сани йоқ, дуниядикі башқа һеч қандақ мұстәмликичиләр өзигө қарама-әсирлири үстигә бу зулум-күлпәтләр жиғиндисидәк егир мусибәтләр салмиған болса керәк.

Мәзлүм хәлқимизниң сәбір-тақəт касилири толуп ташмақта. Шунин үчүнму бу нижат излигəн хәлиқниң елип бериватқан қуришини "бөлгүнчилик", "террорчик" дегендəк намлар билəн аташ пəкəт төһмəттин иба-рəттур.

Абдуқадир ЗУННУНИЙ Ташкән шәһири

پہلی بارہ

ئامېرىكا قوشما
شىتاتلىرىنىڭ
پېزىدېنىڭ
مۇراجىەت

ئەرەپ، تۈرك ۋە تىبەتلىكلىدر
751- ئىلى خىتاي بىسقۇنچىلىرىغا
قايتۇرما زەربە بەرگەندىن كېيىن،
مانجۇرلار ئۇيغۇرستاننى بېسىوالفېچە
بولغان مىڭ ئىلىنى نۆز ئىچىگە ئال
غان دەۋىرده ئۇيغۇرستان 207 ژىل
نۆز شختىيارى بىلدەن موڭغۇل ئىم
پەرييەسىنىڭ تەركىۋىدە بولدى. بۇ
ۋاقتىدا ئۇيغۇرستان نۆزىنىڭ شىچ
كى مؤستەقىللەغىنى ساقلىدى ۋە
مۇھىم مەذىتى ۋە سىياسى رول ئويى
نىدى. قالغان 800 ژىلدەك ۋاقت
شىچىدە ئۇيغۇرستان پوتونلەي مۇس
تەقل بولۇپ چوڭ تەرەققىيات ۋە
گوللىنىشكە ئېگە بولدى.

1876- ئىلى مانجۇرلارنىڭ ئۈيغۇر.
ستلتى بېسۋېلىش نۇچۇن ئېلىپ بار.
غان ئۆزۈن مۇددەتلىك ئورۇشلىرى
ۋە بىر ماللىشۇن ئۈيغۇرستانلىقىنى
نۇلتۇرگەندىن كېيىن نۇزىنىڭ غە
رىزىگە - ئۈيغۇرستانلىقىنى بېسۋېلىشقا
مۇبەسىر بولدى. 1884- ئىلى
ئۈيغۇرستان - مانجۇر شەپھەرىسى
تمەكۇنگە كەرىنە. «شىنجەك» نامى
خاتاچە «يېڭى يەر» دېگەن
لكنى بىلدۈردى شۇ ۋاقتىن
باشلاپ ئۈيغۇرستان باسقۇنچىلار.
نىڭ ھەربى بىسى ئاستادا بولۇپ
كەلدى. 1949- ئىلى سەپتەنمبەر
ستان ئادالىسى نۇزىنىڭ مۇستەقلە
لغىنى قولغا كەلتۈرۈش نۇچۇن
مانجۇر تېررور ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى
42 قېتىم قوراللىق قوزغىلار
ئىزىشتۈردى (تەخمىنەن ھەر 4 ئىلدا
قىتىغىلاڭ تىغى كەڭىن)

بىر فۇزغۇلاك توغرا كەلگەن).
ئۇيغۇرلار جەتنىيە ئۇيغۇرستاندا
1933- ژىلى «شەرقىي تۈركىستان
نلام جۇمھۇرىيىتى»نى قۇردى،
ئىز ئاي مەۋجۇت بولۇپ تۇردى.
1944- ژىلى «شەرقىي تۈركىستان
جۇمھۇرىيىتى»نى قۇردى، بۇ 5 ژىيل
مەۋجۇت بولۇپ تۇردى. 1949- ژىلى
ئۇيغۇرستان كۆممۇنېست خەتايلار
تەرىپىدىن بېسۋېلىنىدى. ئۇنىڭ
ئىسمى 1955- ژىلى «ئۇيغۇر ناۋاتو.
نوم رايونى»غا نوزىگەرتتى. كۆممۇ.
نىشت خەتايلار ئۇيغۇرستاننىڭ رەھىمەر.
لېكىنى قولغا نالدى. تەقىپ ئاستىدا
قالغان ئۇيغۇرلارغا ئىنسان بالسى
تەسەۋۋەر قىلىپ بولمايدىغان زۇ-
لۇملارغا چىداشقا، تۈرمۇشنىڭ ئىن-
سانىدە تېلىكتىن چىققان چەرت

لېرىكە بوي سۇنۇشقا توغرا كەلدى. مانا شۇ جاپا مۇشەقەتلەرگە ۋە مەمەدەنسى ئېزشلارغا قارىماي نۇيغۇر-لاردا كەسکىنىك روھى يەنە كۈچ لۇك دەرىجىدە ساقلانغان نېدى. ئۇزىمىزدە بار بولغان ئەخبارات لارغا قارىغاندا تەڭلىك، نادالەتلىك ۋە ھەتا مۇستەقىللەق ئېلىش ئۇچۇن نۇيغۇرلار نامايسىلارنى، نارازىلىق ژۇرۇشلىرىنى ۋە باشقا پاتالىيەتلىرىنى نوتىكۈزمەكتە. 1954- ژىلدىن باشلاپ ھېج توختىمىغان مۇستە- قىللەق كورىشى 1996- ژىلى نۇز جو قىسىغا كەتە، ئەلدى.

(ئىتىپەنەت ئارقىلىق ئېلىنىدى)
تەرجىمە قىلغۇچى: ئۆزىمەر

(Начало на 1 стр.)

не поможет, а то еще чем-нибудь от тебя же и поживится. Где, от кого теперь услышишь это трогательное - "храни тебя Господи"? Разве что от таких вот нищих, отчаявшихся в беде людей, да в церкви.

До остановки в Коммуне наш паровоз, прославленный в исторической песне, почти домчался, вернее - допыхтел, потому как еще в начале пути у него пар стал в систок уходить и за дорогу более чем в 70 лет вовсе поистлел паровозишка вместе с расшатавшимися вагонами. Но главное - последний стрелочник, которые у нас всегда виноваты в крушениях, оказался уж вовсе никудышным. По его халатности скрипучий состав въехал не на романтическую станцию, а в тупик. Куда теперь? Попятным ходом назад? Да вот подвергшееся растлению способно ли двигаться, да еще и вперед пятками?..

Но оставим это аллегорическое описание нашей истории, а скажем лучше о том, что в расшатавшихся вагонах сумели-таки сберечь себя люди деятельные, здравомыслящие, думающие не только о собственном пупке, но и о благе других. Удаляясь от оглушительного газетного бума вокруг несурзин, скандальных перипетий и криминальных дел в нашем безвременье, от дележа кем-то портфелей, агрессивного проявления амбиций в борьбе с равными себе рвачами, упования на трибунах и печатных страницах собственным красноречием (так и просится нэологизм - красно-байстом), презрев пресловутый "челночный" принцип "купи-продай!", они, эти люди, с думой о будущем берутся за созидательные дела: налаживают нужные, перспективные производства, покупают землю и работают на ней не только ради личной выгоды, но и ради изобилия продуктов; чтобы набрать силу, находят таких же инициативных, трудолюбивых компаний, обретают зарубежных партнеров... И т. д. Замечательно, что в этом подвигническом ряду находится и духовенство, активизирующее свою деятельность по борьбе с атеизмом, возвращению человеческой души в лоно божьих заветов, очищению ее от скверны, всего того, что в итоге может сделать из человека манкурута, зомби, терминатора. У нас в Кыргызстане повсеместно строятся новые мечети, реставрируются старые, воздвигается в южной части Бишкека второй в столице христианский храм. Жаль только, что советский закон об отделении церкви от государства как будто по-прежнему остается в силе. В госбюджете не предусматриваются средства на строительство богоугодных заведений. Я слышал от священнослужителей, что, компенсируя это упущение, президент республики А. Акаев особым распоряжением выделил на перестройку самой крупной мечети в Бишкеке (на перекрестке улиц Московской и Гоголя) несколько десятков тысяч сомов. Спасибо, разумеется.

Стали появляться в республике и духовные учебные заведения - медресе. По числу вос-

ВО БЛАГО ДУШЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ

(или: Возрождение, Востребованное Временем)

питанников и качеству преподавания сегодня ведущее место среди них принадлежит Турецкому медресе в Кыргызстане. Базируется оно в Доме творчества Литфонда СП - Союзов писателей республики, что находится в 30 км. от Бишкека в живописном местечке села Арашан, на берегу реки Ала-меди. Недавно я побывал здесь, и решил не упустить возможности побеседовать о новой ветви в учебном образовании республики, состоянии этого начинания с Рашидом Шамиловичем ШАМИЛОВЫМ, директорские обязанности которого распространяются одновременно и на Дом творчества писателей, и на медресе. Он является также одним из преподавателей этого учебного заведения.

Н.П.

- Рашид Шамилович, чем была вызвана идея создания турецкого медресе на кыргызской земле?

- Первым импульсом к этому явилось наше сострадание по отношению к детям, оставшимся сиротами после небезызвестных "ошских событий" недавнего времени. Хотелось обогреть, обласкать этих несчастных детей, дать им образование, обратить их души к Богу, чтобы никогда мстительное зло не исходило от пострадавших. Затем сочувствие вылилось в действие. Активисты турецкой диаспоры республики и наши соотечественники из турецких представительств в Кыргызстане приняли решение - создать для подходящих по возрасту детей медресе. Так в 1992 году оно было открыто. Все расходы по аренде до 2005 года писательского Дома творчества "Арашан" и повседневному содержанию воспитанников взял на себя турецкий культурно-благотворительный центр "Мурадиё".

- Представляю, сколько хлопот свалилось на Вас, как директора, в столь серьезном деле, сколько пришлось преодолевать проблем, настоящих и искусственных. Ведь с быльих времен в нашей державе несметно развелись мастаки по созданию последних - из ничего сделают проблему, лишь бы кому-то всунуть палку в колеса! И Вас это наверняка коснулось. Людям с обывательской натурай что стоило придраться: турецкое, мол, медресе!.. А почему не наше собственное? Так и хочется вскричать: "Эй, господа хорошие, не под одним ли знанием ходим!? Может, по-вашему, еще и Бог не един? Все поразделили, давайте и Бога растащим по частям!"

Я помню нападки некоторых писателей на Правление тогда еще единого СП и Литфонд по поводу этой аренды, которые серьезными не назовешь. Потому что все столичные писатели, разве что кроме молодых, имеют в пригороде дачи, и Дом творчества летом пустовал, можно сказать, вообще, а в другое время заполнялся не больше, чем наполовину. Так на что же содержать его и штат обслуживания, если, к тому же, путевки для членов СП бесплатные, а государственные - дотации Союзу стали сходить на нет. Помню, в поисках выхода позволено было даже останавливаться здесь туристи-

ческим группам. Так не лучше ли постоянный платежеспособный арендатор?

Это я не для Вас, Рашид Шамилович, рассуждаю, а для всевозможных беспричинных злопыхателей. Задумались бы, что ведь не кому попало сдано помещение, а духовенству, во всеобщее благо! Скажите откровенно, коснулась вас эта шумиха?

- Да, слухи об этом дошли... Но время все сгладило, расставило по местам. Небольшая справка: согласно с договором, в Доме творчества остаются 8 хорошо обставленных для отдыха и работы комнат для писателей. Но ведь и они не всегда бывают заполнены целиком. Так что сотование оказалось напрасным. И разве плохо, что Литфонд в значительной мере за счет арендаторов по-прежнему имеет возможность выдавать бесплатные путевки? Мы содержим хорошую кухню: кроме завтрака, все блюда мясные, к утреннему чаю всегда подается сливочное масло...

Нынче в начале осени за свой счет провели основательный ремонт обоих жилых зданий.

Но это разговор только о материальной взаимовыгоде. А ведь по большому счету извлекается и будет извлекаться дальше всеобщая для кыргызстанцев польза - главная. Наше медресе выпестовало уже более 250 хорошо образованных молодых служителей культа и светских духовных наставников, кому предстоит прививать и развивать религиозную связь в среде соотечественников. Пусть не покажется называя цифра преувеличенной - особо способные учащиеся заканчивают прохождение программы досрочно - экстерном.

- Спасибо, что Вы сами перешли к этой теме нашего разговора. Мне хотелось услышать от Вас ответ еще на один вопрос, относящийся к более начальной части беседы. Было ли для Вас доминантной при арендации сближение путей в воспитании человека в условиях общего очага - писателей и священнослужителей?

- Да, было. К сожалению, иные писатели ведут себя не так, как нам хотелось бы. Некоторые приезжают сюда как в дом отдыха или на курорт. Для наших детей это не лучший пример.

- Теперь просветите, пожалуйста, что такое медресе, подробнее расскажите о вашем. Мне кажется, что не все, особенно молодые, мусульманского и тем более немусульманского вероисповедания, достаточно осведомлены на этот счет.

- Медресе - мусульманская средняя и высшая школа, готовящая служителей культа, учителей начальных мусульманских школ - мектебов. В иных странах, скажем, Ближнего и Среднего Востока - еще и служащих госаппарата. Медресеывают светского и сугубо практического направления - то есть чтении Корана и подготовки непосредственно тех, кому работать в мечетях. В учебной программе - арабский язык, теологические, юридические, исторические и некоторые практические дисциплины.

Наше медресе относится к разряду средних и смешанного направления. В России, например, такого статуса религиозные христианские школы называют духовными семинариями. К истории вопроса: за годы советской власти в Кыргызстане не было ни одного подобного учебного заведения. Были,

нет ли они здесь до революции, я, к сожалению, не знаю. Но богословие никогда не исчезало. Одна особенность: если во все советское время в городах республики существовали легальные мечети, то в сельской местности они были, как правило, "подпольными" - иначе не назовешь, - и проповедниками в них являлись самоучки, энтузиасты религии, деятельность которых постоянно подвергалась преследованию. Спасибо им за бесстрашие в проповеди к Исламу сограждан, но в то же время нельзя не сказать, что их образовательный уровень был недостаточен. И сегодня, когда мечети в Кыргызстане возводятся беспрепятственно, возникла острая необходимость в грамотных священнослужителях. В результате в республике появилось несколько небольших медресе. По этому же велению времени родилось и наше учебное заведение, ведущее среди остальных, с бесплатным четырехлетним обучением.

- Где работают Ваши выпускники, есть ли проблема трудоустройства?

- Мы не прибегаем к распределению выпускников на работу. Это сковывало бы их запросы в получении высшего богословского или иного интеллектуального вузовского образования. Во-вторых, пусть каждый выберет место сам. Такая система не помешала некоторым нашим выпускникам за короткое время занять в областных центрах республики высокие посты в духовной иерархии. В-третьих, поскольку наше медресе имеет и светское направление, мы нисколько не будем огорчены, если выпускник не станет служить в мечети. Довольно уже и того, что он будет сеять добрые зерна в среде окружающих людей.

- Рашид Шамилович, вот вы говорите о светской стороне образования, но, насколько мне известно, у вас преподаются лишь арабский и турецкий языки и основы религии...

- Да, но у нас замечательные преподаватели - Абдулла Ишляр, доктор теологических наук, он закончил Каирский университет "Аль-Азхар" и религиозную Академию в Багдаде, занимал высокие духовные посты, например, в Германии; второй преподаватель Идрис Акташ тоже окончил университет "Аль-Азхар". У них глубокие знания по различным наукам, и они стараются расширять кругозор учащихся в процессе преподавания основных предметов. Я, как преподаватель, тоже стремлюсь выходить за рамки программной дисциплины.

Вообще мы считаем, что смешение религиозных знаний с общими будет рассеивать внимание учеников. Изучение двух языков и Корана требует большой сосредоточенности. Что касается других знаний, то каждый из нас настраивает воспитанников на продолжение образования в вузах, после медресе они имеют право поступать туда.

- Каких национальностей дети учатся у вас, как проходит прием, бывает ли отсев в процессе учебы?

- Национальный состав учащихся: кыргызы, казахи, уйгуры, узбеки, дунгане, турки-месхетинцы. Такой вот интернационал на основе единой религии. Кстати говоря, воспитание уважительного отношения к другим религиям мы считаем своим важнейшим долгом. Детей мы принимаем с 14 лет. Это одновременно тот возраст, когда у человека све-

жая память, что совершенно необходимо при изучении языков и заучивании сур Корана, когда за плечами этих подростков есть уже общеобразовательные знания, наконец, важно то, что в этом возрасте человек уже приближается к порогу зрелых мыслей. Нас интересуют, конечно, и школьные оценки поступающего, и его здоровье, но главное, что мы хотим понять при собеседовании - по своей ли воле или родительской он пришел в медресе, чем его привлекает религия.

Что касается отсева, то он есть, как и в любом учебном заведении. По неуспеваемости, состоянию здоровья, изменения интересов взрослевшего воспитанника. Но мы сталкиваемся и с обратным процессом - когда к нам на учебу просятся уже совершенолетние. Вот совсем недавно влился в коллектив учащихся третьекурсник республиканского сельхозинститута, взявшись там академический отпуск, чтобы закончить медресе. Мы с радостью приняли его.

- Спасибо, Рашид Шамилович, за это интервью, дай вам Бог всем, и преподавателям, и воспитанникам доброго здоровья, благополучия в делах, учении. В заключение мне хотелось бы спросить о еще не достигнутом вами, о том, что рождает душевную тревогу.

- Ответ на этот вопрос я начну с оптимистической нотки. Представляете себе, в нынешнем году у нас было 250 желающих учиться! Но на этом оптимистическая нота обрывается. В силу наших условий - ограниченность жилойплощади, недостаток финансов - мы смогли принять только 30 новичков. Очень досадно. Поэтому содержит наше медресе только турецкий культурно-благотворительный центр "Мурадиё". Невольно думаешь, а где же местные спонсоры? Неужели большим деньгам сопутствует безразличие, даже в такой сфере, как духовная? Ведь у всех есть дети, и каждый, наверное, хочет, чтобы из них выросли полноценные люди, высоконравственные, богатые душой.

Да, наша материальная обеспеченность оставляет желать лучшего. В статью расходов не входит, например, оказание денежной помощи ученикам. Но у некоторых из них настолько бедные родители, что не могут найти денег сыну съездить домой на каникулы, обновить его одежду, обувь. Приходится нам брать эти расходы на себя.

Второе. Почему-то до сих находятся у нас недоброжелатели, которые сочиняют про медресе всякие небылицы. Как говорится: собака лает - ветерносит, но ведь это бьет по нервам, сказывается на нашем настроении.

И третье. Как хочется, чтобы к нам поступали хорошо подготовленные общеобразовательной школой ученики! Но что поделаешь, - это дело времени.

Интервью провел Николай ПУСТЫННИКОВ

P.S. За время, проведенное в Доме творчества, я видел, с какой завидной прилежностью, с каким энтузиазмом учатся воспитанники медресе. Из дня в день допоздна (иные - едва ли не до полночи), без какого-либо подталкивания, ведут они самостоятельные занятия. Сидя на ковре в большой учебной комнате, совершая беспрестанные поклоны, они читают (пока еще по книге) молитвы.

Это меня восхитило.